

Feyzi Kutlu KALKANCI

Bedrettin TUNCEL

Halil SOYUER

Fahir ŞENYUVA

Selahattin ÖNERLİ

M. Kemal YILMAZ

Şerif OKTÜRK

Kenan AKANSU

Rüştü ERGUN

Sedat ÖZKANDAŞ

Şadan FAHİR

Ali Haydar TANER

Osman NEBİOĞLU

M. Sabri KOZ

Zeki TEOMAN

Ragıp PİGAR (TUNCER)

M. Nedim KORU

Davut KAYAALP

Necati İŞİMER

VELİD
BEY

MAKALINDA

Velid B.
Mahale

AYLIK SANAT DERGİSİ

Sayı: 13

YENİ
defne

İdare yeri: Havacıevleri,
G Bloku, No: 137 Basıncıköy
İSTANBUL

Sahibi:
Feyzi Kutlu KALKANCI

Yazı İşleri Müdürü:
Ferit Ragıp TUNCOR

MATBAA '81
Ağustos 1982

AYLIK SANAT DERGİSİ

YENİ DEFNE

AYLIK SANAT DERGİSİ

Sayısı 50 liradır.

Basılmayan yazılar geri
gönderilmez.

Abone ve ilân bedelleri
Feyzi Kutlu Kalkancı 4.
Levent İş Bankası 2884
numaralı hesaba
gönderilebilir.

Reklâm Tarifesi:

Tam sayfa : 5.000 TL.
Yarım sayfa : 2.500 TL.
Yıllık : 500 TL.
Altı aylık : 275 TL.

CİLT : 2

SAYI : 13

Dil Üstüne

Yazan : Feyzi Kutlu KALKANCI

Dilin önemini anlatmak için kitaplar yazılabilir. Dil ulusun ta kendisidir. Orta Asya yazıtları Türk ulusunun ulaştığı yüceliği ve dilimizin gücünü belirtir. Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i, Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lugat-it Türk'ü dilimizin ulaştığı doruğu gösterir. Dilimizde en büyük kural hecelerin uzun ve kısa olmasıdır. Ulusum İslamlığa girince kendi diline ters düşen dillerle karşılaşmış, aydınların ve iktidardakilerin yanlış tutumları yüzünden halk dilinden uzaklaşmış, arapça ile bilgi eserleri, Fars diliyle şiirler yaratılmıştır. Arapça, acemce sözcükler dilimizi kaplamıştır. O hâle gelmiştir ki, misralarda, cümlelerde bir tek iş bildiren sözcük Türkçe kalabilmiştir. Bu hâl, Divan Edebiyatını Fecri Atiyi yaşatmış, Avrupa'nın etkisiyle halk diline dönmeye başlanılmıştır. Karamanoğlu Mehmet en büyük koruyucu olmuş, Atatürk buyruğunda ilerleme yolları açılmıştır. Orta Asya ve bugüne kadar konuşulan ve ne yazık ki bir türlü yazı dili olamayan konuşma dilimiz, Yunus gibi büyük sezgi sahibi şairlerimiz elinde coşkun ırmaklar gibi akmış, Türkiye'mizde aydınlık göller yaratmıştır. Ziya Gökalp

bu yolun öncüsü, Ataç ileri fırlayan bir eridir. Atatürk Birinci Dil Kurultayı'nda ulaşılması gerekli yeri belirlemiş, yolu çizmiştir.

Ne yazık ki, siyasetçilerimiz dilimize burnunu sokmakla, doğal yolumuzu sapıtmaya çalışmışlardır. İçinde uzun ve kısa heceler bulunan sözcükler zorla ve yadırganacak yollarla dilimize sokulamaz. Arapça, Farsça sözler bunlardandır. Tâmin sözü gibi. Hiçbir Türk bu sözcüğü doğru söyleyemez. Tâmin diye konuşur ki bu da en büyük zevksizliktir. Dilimiz kadar kulağımız da Türktür.

Dilimizin Ermeni, Rum ağızıyla konuşulmasına katlanamayız. Yasalar yerine mevzuat, hattâ mevzuatlar denmesi düzeltilecek bir yanlışlık değildir.

Türkiye'de Dil ve Yazı Hareketleri adlı sayın Tekin Erer'in kitabını öğrencim İhya Kartal verdi, okudum. 1973'de basılmış. Zamanın modasına uygun olarak dil de sağ-sol davasına karıştırılmış, ne kadar yanlış!

Aynı şeyi çok sözcükle anlatmak dilin

Okul Temsilleri

*Kahramanlıklarla dolu olan
tarahimiz, piyes yazmak
isteyenler için bitmez,
tükenmez bir kaynaktır*

Bedrettin TUNCEL

Bundan bir müddet evvel okullarımızdan birinde bir temsilde bulunduğumu hatırlıyorum. Okulun küçük salonuna girdiğim zaman oturacak yer bulamadım: bütün yerler dolmuştu... Hattâ birçok davetliler ayakta kalmışlardı. Ben de bir köşeye sığındım ve perdenin açılmasını bekledim. Salonda bir uğultu, bir kaynaşma vardı. Etrafıma baktım: hep tanıdık yüzler... babalar, anneler, küçükler, büyükler... oradaydı. Yüzlerinde merak, heyecan okunuyordu. Hafiften gülenler, salonun duvarlarını süsleyen resimlere, tabloları bakanlar, aralarında konuşanlar vardı. Perdenin zenginliği değildir. Sözcükler bir kap gibidir. İçine ne kadar anlam doluyorsa o dil o kadar zengindir. Arapça, Acemce kelimeler atıldıkça dilimiz varlığına kavuşacak, zenginleşecektir. Ashında dilimiz uzay kadar sonsuz ve zengindir.

Dil bütün ulusundur. Onu bilginler terimleriyle, şairler seçkin sözcükleriyle, yazarlar anlam zenginliğiyle işleyeceklerdir. Dil bir zümrenin tekelinde olamaz. Herkes dilimizin arınması ve zenginleşmesi için çalışmalıdır. Batı dilleri de bu yollardan geçmişlerdir. Dilimizin kökleri ve ekleri yaratıcılık beklemektedir. Dolmuş sözcüğü ufukumuzu genişletmiyor mu? Bugün «siyah taşın yarısı pamuk ipliğindedir» yerine: «Rahne-i sengi-siyah penbe-i minadandır,» diyebilir miyiz?

Milliyet yazarlarından sayın Teoman

açılmasını bekleyenler arasında birçoklarının oraya ilk defa geldiklerini sezdim: hiç konuşmadan, sessiz sessiz oturmalarından, arada bir yanlarındaki çocuklara doğru eğilerek bir şeyler sormalarından bunların talebe velileri oldukları anlaşılıyordu. Davetli bulunduğumuz okulun öğrencilerinden olan kardeşim de bir ara yanıma geldi. Heyecandan yüzü kızarmış, biteviye konuşuyor, oynanacak piyesten, piyesten evvel okunacak şiirlerden, bu şiirleri okuyacak arkadaşlardan, piyeste rol alan arkadaşlarından bahsediyordu... Sanki o şiirleri kendisi okuyacakmış gibi, o piyesi kendisi oyluyor. Erel yazısında yergi sözcüğünü ustalıklarla kullanmaktadır. Nereden bulmuştur? Halkımız bu sözcüğü kullanmaktadır. Halkımız üstün bir zevke sahiptir. Onun katına ulaşmasını bilelim. Korkmayın! Yeterince ağır lanacaksınız. Bugün hâlâ mudi, mevduat, mevduatlar diyen banka reklamları duyuyoruz. Ne kadar gülünç duruma düşüklerinin farkında olmuyorlar. Bize de okul sıralarında: Beynin girinti çıkıntılarını «telafifi tearici dimagiye» diye öğretilirdi. Bu genç dimağlara ışık gibi giren Latin Alfabeti yerine Osmanlıcaya devamdan başka nedir? Totaliter idarelerde; yasalardaki sözcükler, kitaplardaki terimler halkın anlamayacağı sözcüklerden seçilirdi. Halkın bunları anlamaması tehlike sayılırdı. Bugün halkı anlamamak, halka inmemek başariyi engeller. Halkın konuştuğu dili yazı dili yapmak suretiyle dilimizi zenginleştirmeğimizi bilmeliyiz.

nayacakmış gibi heyecanlanıyordu. Anladım ki bu temsil, âdetâ bir bayram sevinci içinde hazırlanmış ve bizi de o gün bayramı kutlamaya çağırılmışlar.

Pekâlâ bilirsiniz ki çocukların okudukları okullara işte böyle ayda yılda bir, verilen müsamereler vesilesiyle gitmişizdir. İkinci bir aile yuvası olan okulla münasebetlerimiz pek sınırlıdır. Bu münasebetler imtilhan devreleri sonunda aldığımız numara kâğıtlarına, yahut öğrencinin ders ve disiplin durumu hakkında okul idaresinin tezkerelerine inhisar eder. Açıkçası, okulla aile arasındaki münasebetlerin muayyen ve resmî hudutları aştığı pek azdır. Aileyle okul arasındaki münasebetlerin daha samimi, daha gerçekçi bir hal alması, hep böyle müsamerelerin verildiği günlerde olur. Böyle günlerde samimî bir hava içinde, ilk defa olarak okulla aile, birbirleriyle sahidten kaynaşır.

Zaten temsil adı altında yapılan işlerin en büyük sihir ve kerametlerinden biri de topluluk ruhunu uyandırması ve fertleri birbirleriyle kaynaştırmasıdır. En asık yüzlü aile babasının, en hırçın annenin bir okul temsili esnasında fotoğraflarını çekip evvelâ kendilerine, sonra da çocuklarına göstermek her zaman kabil olsa iyi bir iş yapmış olurduk...

Birden salondaki uğultu dindi. Bütün gözler perdenin önüne dikildi. On dört, on beş yaşlarında bir kız öğrenci, ürkek, çekingen hareketlerle perdenin önüne geldi ve bir şiir okumaya başladı. Salonda çık yoktu... Bu sessizlik ve kalabalık, kızcağızın âdetâ nefesini kesiyordu. Bazı mısraları unuttu, tekrar alıyor, bazılarını da boşanan bir zenberek süratiyle okuyup duruyordu. Herkes, okunan şiirin mânasından daha çok, okuyanın hareketlerine dikkat etmek mecburiyetinde kalyordu. Öğrenci, vatani bir şiir okuyordu. Bunu arada bir geçen «distiklâb», «vatan» gibi kelimelerden de anlamak kabildi. Bu nevi şiirlerin mahiyeti bakımından, mübalâğalı jestlerle okunmaları doğru değil. Zaten mâânadâ ziyade,

sesin kuvvetiyle, tonuyla tesir yapmak isteyen öğrenci zorlanıyordu. Sakin ve temiz okumayı lüzumsuz jestlere, bağırıp çağırmalara tercih etmek lâzımdır. Bizde öteden beri şiir okuma meselesi bir türlü halledilmiş değildir. Biz burada okul temsillerinden bahsederken bu meseleyi ayaklandırmak istemiyoruz, fakat bilhassa okul müsamerelerinde temsilden önce hemen daima şiirler okunduğu için, bu meseleye okul çerçevesi içinde dokunmak istiyoruz. Şiirlerin okullarda açık ve sakin bir eda ile okunması en başta gelen meziyetlerden biridir. Hitabet edasının, sesle tesir yapmak hulyasının önüne geçmek lâzım.

Esas itibariyle şiir okumayı nesir okumaktan ayırmamak lâzımdır. Okumanın bir tek kaidesi vardır: sesimizle mânânın anlaşılmasına yardım etmek... bunun dışında yapılacak olan her türlü özentiler nafiye ve hattâ tehlikelidir. Muayyen bir şiir okuma tarzı da yoktur. Her şiirin, her mısranın okunuş tarzı başkadır. Çünkü her mısra veya şiirde sesimizi yalnız o mısranın veya o şiirin mevzu ve mânasına göre ayarlamak mecburiyetindeyiz. Bu münasebetle şurasını da kaydedelim ki çok zengin bir şiir hazinemiz olduğu halde şiirlerimizi güzel okuyamıyoruz.

Sonra, nazik bir nokta da bu müsamerelerde okunacak şiirlerin seçilmesidir. Şekil ve muhteva bakımından bir değeri olmayan sadece nazım kalıbında yazılmış bir parçanın ezberletilmesinde hiçbir fayda yoktur. Bu, hafızaya yük olmaktan başka bir şey ifade etmez. Zaten bu çeşit şiirlerden zamanla hafızada hiçbir şey de kalmaz. Buna mukabil, değerli şiir, mânâsı çocuğun seviyesi üstünde bile olsa, hiçbir zaman mahzurlu değildir. Vakıa, küçük çağlarda hedef şiirin anlaşılmasıdır, fakat ilk ağızda bu hedeften ayrılmak doğru olur. Böyle kuru, şiir güzelliklerinden mahrum mısraların ezberletilmesinde bir fayda olmadığı muhakkaktır. Zamanımızın değerli fikir adamlarından biri olan ALAİN, «Kum ekeceğinize buğday ekin ki sonradan bir şey çıkmak, bir şey elde etmek ihtimali olsun.»

diyor...

Bir şiir üzerinde bu kadar ehemmiyetle durmak gerektiğine göre, oldukça geniş bünyesi olan bir piyesin temsili işinin ne kadar ince, nazik bir mesele olduğu anlaşılır...

Davetli bulunduğumuz okul müsamesinde daha birkaç şiir okundu, hepsinde de bahsettiğimiz kusurlar vardı : seçilen şiirler güzel değildi; öğrenci bunları papagan gibi ezberlemişti, işte o kadar...

Sonra perde açıldı ve bir piyes oynandı. Öğrencilerin ciddiyetle çalıştıkları, rollerini iyi ezberledikleri anlaşılıyordu. Oyunları da zararsızdı. Fakat oynanan eserin dili pürüzlü, vakası sudandı... Bu münasebetle şurasını kaydedelim ki, memleketimizde maalesef okul temsilieri edebiyatı pek fakirdir. Bütün piyeslerde aşağı yukarı aynı kusurlar bulmak kabildir: ele alınan mevzuun entrikası zayıf. Üstelik söz güzelliği, konuşma dilinin canlılığı da yok. Halbuki bilhassa okullarda oynanan piyeslerin dil bakımından çok işlenmeleri lâzımdır. Mühim bir nokta da eserlerin hayatımıza uygun olmasıdır.

Bundan şunu kastediyoruz. Eserde görülen şahıslar ve vakalar çocuğun kendi görüş ve anlayış sahasını aşmamalıdır. Fakat bu sahayı yalnız çocuğun yaşadığı muhit gibi dar bir mânada anlamamalıdır. Birkaç asır evvel yazılmış bam başka hattâ yabancı bir muhitin malı olan bir piyes te çocuğun görüş ve anlayış sahasına girebilir. Meselâ Molyer'in (*Hasis*) isimli piyesini ele alalım: Bu eserde görülen Hasisi hiçbir çocuk yabancıdır diye yadırgamayacaktır. Çünkü her klâsik eserde olduğu gibi, bu eserde de muhitin hususiyetlerini aşan, daha doğrusu her muhitte benimsenebilecek olan insanlar ve vakalar vardır. Bunun için meselâ Molyer komedilerinden alınacak ve eserde tahlil edilen karakterleri meydana çıkaracak mahiyette olan sahneler, zaruri bazı değiştirmelere razı olarak, oynanabilir.

Yabancı eserlerden adapte yoluyla hayatımıza nakledilen okul temsilierine emek vermek nafîle olur. Çünkü bu yoldan mey-

dana getirilen eserlerde daima yadırgadığımız taraflar kalabileceği muhakkaktır. Adapte işi ancak usta yazarlar elinde bir sonuç verebilir. Okul temsilierinin telif yoluyla ve ancak hayatımızdan, kendi realitemizden, daha doğrusu millî hayatımızdan alınarak yazılmasını beklerken işe yarayabilecek olan eseri, her bildiğimiz yerden almak zorundayız. Vatani millî piyeslerde gördüğümüz kahramanların hitabete kaçmadan konuşturulmaları, kuvvetle yaşatılmaları, bunların gerçek hâdiseler içinden çekip çıkarılmaları doğru olur. Meselâ Millî Mücadele üzerine yazılan piyeslerin çoğu, o mücadelenin kahramanlarını, ruhunu yaşatmaktan uzaktır. Demek istemiyoruz ki bu mücadele üzerine değerli eserler yazılma mıdır, fakat bunlar acaba kaç tanedir? Kahramanlıklarla dolu olan tarihimiz, piyes yazmak isteyenler için bitmez tükenmez bir kaynaktır.

YURT EVLADİYİZ

Canlar adamışız, her karışına,
Bizlere hak olan, Yurt Evladiyiz.
Yıllar akıp gider, yazdan kışına
Dünyada tek olan, Yurt Evladiyiz.

Aman vermemişiz, engele aman
Çıksın aramızdan gözünü yuman.
Dağları yemyeşil, başları duman
Suları gök olan Yurt Evladiyiz.

İçteki debreşen yara, doğuştan,
Nikâhlıyız yoğa vara, doğuştan.
Olsa da bahtımız kara, doğuştan
Yazısı ak olan Yurt Evladiyiz.

Yollara düşmüşüz yayalı atlı
Gâh alev yeleli, gâhi kanatlı
Aşları kazanlı, ekmeği tath,
Sofrası çok olan Yurt Evladiyiz.

Tanı ey bilmeyen, sen bizi tanı,
Tertemiz geçmiş, tertemiz kanı,
Kuvveti, kudreti, şerefi, şanı,
Ünü büyük olan Yurt Evladiyiz.

Halil SOYUER

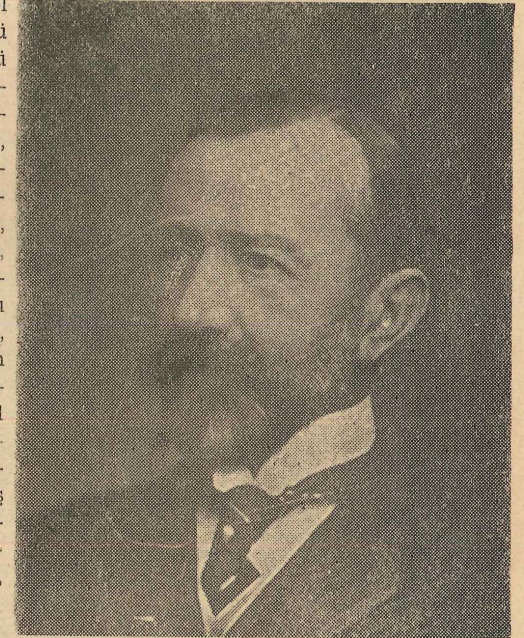
Abdülhak Hamit TARHAN (1852 - 1937)

Fahir ŞENYUVA

Abdülhak Hamit Tarhan edebiyatımızın Avrupalılaşmasında birinci derecede rol oynayan edip ve şairimizdir. Edebi kültürü kuvvetlidir. Çok eser vermiştir. En ünlü eseri (*Makber*) geliş güzel bir mersiye değil, değerli şairin beynidir. (*Makber*) aslında, yaradılıştan (filozof) olan bir benliğin, ölüm karşısında geçirdiği bir ruh bunalımıdır. Değerli şair bu eserinde, ölen eşine sadece ağlamamış, belki daha ziyade, ölümü, ölüm denilen tabii olayı ıclamak istemiş, açıklar görünmüş, sonra da bunun imkânsız olacağına inanarak şaşırmış, hayatın bu karanlık düğümü karşısında isyan etmiş, tevekkül göstermiş, kederlenmiş, hatta ölen sevgili eşine karşı haykırmıştır. Hâmid vatanını çok seven ve bu uğurda en güzel eserlerini veren bir şairdi. O da vatan yolunda Namık Kemal gibi heyecanla yürüdü. Onun cihangir İskender karşısında; (*Eşber*)e söylediği aşağıda bir kısmını aldığımız mısralar, yüzyıllar sonra gelecek nesiller için bile bir vatan sevgisi üstünlüğü, bir kahramanlık destanıdır:

«*Fikret bu muhabatın olan mert.
Üçyüz bin aduya karşı bir fert.
Ben böyle hemizete fedayım,
Karşıdayım işte destü payım
Zinciri üsar ile müzeyyen
Yenmek beni maksadında gel yen!*»

İskender'e karşı bu sözleri bir tokat gibi fırlatan (*Eşber*) muhakkak ki, bir Türk kahramanından başka bir şey değildir. Çünkü, bu Türk şairinin yarattığı bir kahramandır. Hamid son Yunan istilâsı ve Anadolu savaşı ve buna benzer Şair bilmeden, bu eserinde adeta bir kehanette bulunmuştur. Evet Vatanı bir edebiyat, edebiyatsız bir vatan olamayacağını ilk defa düşünen Namık Kemal oldu. Şair Hâmid ise (*Eşber*) ile üstadına parlak bir misâl vermiş bulundu. Bugün (*Eşber*)i okuyan bir insan, hangi ulustan olursa olsun, vatansız yaşa-

Abdülhak Hamid Tarhan

mamak için; bin defa ölmeyi cana minnet bilecektir. Hâmid'in vatan aşkı (*Eşber*)den de çok daha yüksektir. Hâmid'in vatani bütün vatanlardan üstündür.

Hamid'in en güç bir fikri istediği vezin ve kafiye ile ifade etmekteki yüksek kudreti, yeryüzünde pek az şaire nasip olmuştur. Şair Nef'i müstesna, Hamid kadar vezin ve konuya tehakküm eden bir şair henüz gelmemiştir diyebiliriz. Hâmidin ilk eserlerinde biraz Namık Kemal'in etkisi göze çarpar. Onun bu ilk kalem denemelerinde bile üstadına gıpta ettirdiği parçalar da az değildir. Namık Kemal'in arapçası kuvvetli idi; Hâmid'in ise Farsçası kuvvetlidir. Bu itibarla Namık Kemal'in lisanında daha çok arapça kelimelere, Hâmid'in lisanında ise daha çok Farsça kelimelere rastlanır.

Hâmid istediği zaman vezinleri, kafiyeleri, hatta gramer ve sentaks kaidelerini çiğnemekte tereddüt etmez. Aruzun karışık vezinlerini kullanır, kafiyesiz de yazar, garip bir hece veznine başvurur, nazmı, nesri aruz ve hece vezinlerini yazılarında birbirine karıştırmakta hiçbir sakınca görmez. Bunlara sebep onun kolay ve çabuk yazması, fikirlerini hiç bir kontrole tabi tutmamasıdır. Onda bu artık bir itiyad halini almıştır. O gürültüden hoşlanır, yazdığı hiç karalamaz, hatta çok kez okumaz bile. Okuyup sakat gördüğü kısımları bile çıkarır, altına derhal bir haşiye yapar «bu mısra şu şekilde söylenebilirdi» der. Hâmid asaletin kelimelerde değil, fikir ve manâda olduğunu bütün eserlerinde bize isbat etmiştir. Hâmid, parlak üslubuyla, kelimelerde «Demokrasi»yi, fikirde «Aristokrasi»yi bize getirmiştir. O yalnız bununla da yetinmemiş, nesrin nazma karşı zaferini de sağlamıştır. O zamana kadar yalnız manzum yazılara bilaistisna ve haksız olarak «şiir» adı veriliyordu. (Makber) mukaddimesini okuyanlar, nesrin de nazım kadar, belki ondan daha kuvvetli bir şiir olabileceğine imân ettiler. Onun üslubu klasik değil, trajiktir. Hamid de serazât bir ruh, engin bir muhayyile var. Sanatta samimiyete büyük yer verir. Onda üslub çoğunlukla kuvvetle akan ve sürükleyen bir ırmaktır. Bazen engelleri aşarak çağlayan bir şelaledir. Arasıra: insanı derinliklerine çeken dolanbaçlı bir akıntıdır, bazan da okuyanı yerden yere çarpan bir sağnaktır.

«Dehâ ey neyyiri esrarı füs hatzârı ilhamın
Senin pişanlı Hâmid midir ev rengi

aramın?»

diyen şair, dehanın alnını taht edinmesinden biraz şikayetçi ve ilhamının bu kadar bolluğuna karşı müstağni duruyor.

Hâmid edebi hüviyetinde kibar bir İstanbul ailesinin mahçup tavrılı, terbiyeli, zarif bir çocuğu halini andırmaktadır. O hayatında bir kez olsun benlik ve gurur iddiasında bulunmamıştır. O tevazu ve terbiyenin en lükemmel bir örneğidir. Çok yerde şiirlerinde «cehlimi bilirim, tecahül etmem» demektedir. Kız kardeşine yazdığı bir

mektupta ise: «Ben kendimi şair bilmem; biraz şairane bulurum.. İşte o kadar» demektedir. Hayatında ve eserlerinde olduğu kadar Hâmid, fikirlerinde ve hislerinde de en fazla zarafet ve ulviyete meftundu. O, edebiyatını muasır bir seviyeye çıkarmıştır. Türk edebiyatını diğer edebiyatlardan ayıran seddi de yıkmıştır. O, edebiyatımızda uzayan bir lisandı, içimizde yaşayan esrarengiz bir insandı. O, mazi, hal ve istikbali bu üç merhaleyi kolayca aşan bir kudretti. O, bir deha şahikası idi. Sağlığında onda kusur arayanlar ve eserlerinin manası anlaşılmaktan uzaktır diyenler bilmiyorlar ki inşisiz yokuşuz şahikalar olmayacağı gibi, pürüzsüz dehalar da olamaz.

Abdülhak Hâmid'i Anıyoruz

Aramızdan ayrılan 45 yıl oldu. Büyük şairimiz Abdülhak Hâmid Tarhan'ı 45 yıl evvel Nisan ayının 13 ünde kaybetmiştik. Ama ne bugünkü nesil, ne de gelecek nesiller onu unutamaz. Büyük şairimiz yıllar geçtikçe değeri daha çok anlaşılır olmaktadır.

13 Nisan günü okullar, gençlik teşekkülleri onu saygı ile andılar. Bu anış gençliğin nankör olmadığını, kendini yetiştirenleri, kendine katkıda bulunanları, kendisini yükseltenleri hiç unutmayacağını isbatladı.

13 Nisan günü radyolarımızda, televizyonumuzda onu anışın verdiği heyecanla büyük üstadı içimizde duyduk. Ölümsüz eserleriyle edebiyat hazinemizi şerefle dolduran büyük üstadın «Makber»i o gün gibi, onun duyduğu gibi ruhumuzda fırtınalar yaratıyor.

Abdülhak Hâmid Tarhan, Tahran sefirimiz ünlü tarihçi Hayrullah Efendinin ikinci oğludur. Büyük babası Hekimbaşı Abdülhak Molla'nın Bebek semtindeki yalısında 1852 yılının şubat ayının 5 inde hayata gözlerini açtı. 5 yaşına basınca onu oturdukları semtin mahalle mektebine yazdırdılar. Sonra Rumelihisarındaki rüştiye okuluna devam etti. Ayrıca zamanın ünlü kişilerinden de dersler alıyordu. Bunlar arasında ünlü (Hoca Tahsin Efendi) Nafia Nezareti mumeyyizlerinden (Bahattin

Efendi) de bulunmakta idi. Aynı zamanda Robert Kolej'e de devama başladı.

Ailesi 1862 yılında ağabeyi Abdülhalik Nasuhi ile kendisini Hoca Tahsin Efendi ile birlikte Paris'e yolladı. Orada Abdülhak Hâmit Tarhan (Ecole Nationale) adını taşıyan özel bir okula devama başladı. Bir buçuk yıl burada okudu. Bu sırada Maarif müstesarı bulunan babası Hayrullah Efendi Osmanlı hükümeti tarafından vazifeli olarak Paris'e yollanmıştı. Dönüşte iki oğlunu da yanına alarak İstanbul'a getirdi. Abdülhak Hâmid bu sefer yarı bıraktığı Robert Kolej'e

ta gözlerini yumdu. Hâmiç İstanbul'a döndü. Eniştesi eski şeyhulislâmlardan Sâhip Molla'nın aracılığı ile Maliye Nazırı olan Şirvanizade Rüşti Paşa'ya tesir etti. Bu suretle 400 kuruş maaşla Maliye Mektubu kalemine tayin edildi. Bir süre sonra Şuray-ı Devlet ve Sadaret Mektubi kalemine geçti. 1871 yılında Pirizade ailesinden Fatma hanım ile evlendi. 1876 yılında Paris elçiliği ikinci kâtibliğine tayin edildi. 2.5 yıl orada kaldıktan sonra bir ara izinli İstanbul'a geldi. Paris'te iken (Nesteren) isimli eserini yazmış ve bu kitabını orada bastırmıştı.

Abdülhak Hâmid Tarhan ve Eşi Lucienne Hanım

devama başladı. Bir yandan da Arapça ve Farsça özel dersler almakta idi. Bir süre sonra Bâbbı Ali Tercüme Odası'na memur olarak girdi. 1865 yılında babası Tahran'a elçi olarak gidince ailesini de yanında götürdü. Hocası (Hoca Tahsin) efendi de birlikte aile ile İran'a gitmişti. Orada da özel dersler, Farsça dersler alıyordu. İki yıl sonra elçilik maiyet memurluğuna tayin edildi. Fakat o yıl, yani 1867 yılında babası haya-

Bu kitapta zulm-ü kötüleleyen ve fazileti, kahramanlığı, ögen satırlar vardı. Padişahın hafiyeleri eserin padişaha yazıldığını saraya jurnal ettiler. Saray da onun Paris'deki vazifesini ortadan kaldırarak kendisini işsiz bıraktı. Bu suretle iki yıl açıkta kaldı. Bir ara Belgrad sonra da Berlin elçiliği kâtipliklerine tayini teklif edildi ise de gitmedi. Tayini yapıldı ise de gitmemekte direndi. O ısarada ağabeyi Nasuhi bey Rize mu-

tasarrufu idi. Onun yanına gitti. 1881 yılında (Poti), sonra da (Golos) şebenderliklerine tayin edildi, 1883 yılında (Bombay) başşebenderliğine tayini çıktı. Fatma hanımda daha evvel verem belirtisi görülmüştü. Bombay'ın havası zaten hasta olan eşine iyi gelmedi. Havası yarar diye eşini de Bombay'a götürdü. Eşi orada ağırlaşmaya başlayınca Hariciye Nezareti'ne başvurarak İstanbul'a gelmesi için izin istedi. Saray ise onu İstanbul'dan uzakta tutmak istiyordu. İzin isteğine bir türlü karşılık vermiyorlardı. Bunun üzerine eşinin fazla rahatsızlaştığını gören şair izin müsaadesi gelmeden yola çıktı, Nasuhi bey o sırada Beyrut da vali idi. Vapurla yurda dönerken Fatma hanım 1885 yılında hayata gözlerini yumdu. Bu acı ölüm onu büyük kedere boğdu ve ünlü eseri (Makber)'in yaratılmasına yol açtı. 1886 yılında Londra elçiliği Baş kâtipliğine atandı. 1890 yılında orada (Nelly Cloower) isimli bir İngiliz kıızıyla evlendi. Orada William Shekespeare'e hayran kaldı. Onun etkisi ile (Finten) ile (Zeyneb) adlı eserlerini yazdı. Bunları bastırmak için İstanbul'a yolladı. Bir hafiye (Zeyneb) isimli piyesin Osmanlı hanedanı aleyhine yazılmış bir piyes olduğunu saraya jurnal etti. Tabii ki her iki kitabın basılması da yasaklandı ve Abdülhak Hâmid Tarhan da işinden çıkarılarak hemen İstanbul'a dönmesi emredildi. İstanbul'a gelince jurnalın bir iftira olduğu sarayca da anlaşıldı. Bu sefer bir daha böyle eserler yazmamak tenbihiyelerle rütbe ve maaşı arttırılarak elçilik ikinci müsteşarı ünvanıyla Londra'ya yollandı. 1895 yılında (La Haye) elçiliğine tayin edildi. İki buçuk yıl sonra birinci müsteşar ünvanı ve orta elçi maaşı ile tekrar Londra'ya yollandı. İkinci Meşrutiyetin ilânından biraz evvel Madrid elçiliğine tayini düşünüldü ise de (Tarık) adlı piyesinde Endülüs Araplarının Kahramanlığını övdüğü göz önüne alınarak bu tayinin diploması nezaketine uymayacağı kanısına varıldığından tayinden vaz geçildi. Abdülhak Hâmid Tarhan İstanbul'da **izinli** olarak bulunmakta, yeni bir yere tayinini beklemekte idi. Bu sefer büyükelçi maaşı ve orta elçi sıfatıyla Brük-

Zaman

Kaç kuşak yetiştirmiş bu evler, bu saraylar.
Nice erler savaşmış gördüğün kalelerde
Gülle yemiş bedeni ok atılan mazgallar
Şimdi birer harabe her bir taşı bir yerde.
Kuleler gözetlemiş düşmanın dostunu
Yorgunluğu dindirmiş hanlar
kervansaraylar
Unutulmaz bir sanat kaplamış etrafını
Yağmurlar aşındırmış öpmüş yüzünü
rüzgâr

Ne kadar güzel yapmış sizi mimar ustalar
Adlarını böylece tanıtmışlar cihana
İnsanlar eseriyle ne kadar anılsalar
Ne yapan ne yapılan dayanmıyor zamana.

Selahattin ÖNERLİ

sel'e tayin edildi. 1908 yılında yeni vazifesine gitti. 1912'de rütbe ve memuriyetine uymayacak davranışlarda bulunması nedeniyle vazifesinden uzaklaştırıldı. Bir süre Avrupa'da kaldı. Para sıkıntısı çekti. İstanbul'a dönünce kendisini ayân üyeliğine tayin ettiler. Daha sonra da ayân meclisi reis vekilliğine seçildi. Osmanlı hükümeti düşünce ayân meclisi de ortadan kalktı. Bu sefer yine açıkta kaldı. Bir süre Avrupa'da dolaştıktan sonra tekrar İstanbul'a döndü. Millî Hükümet kendisine «vatan hizmeti» tertibinden bir maaş bağladı. Belediye de ev kirasını sağladı. 1927 yılında İstanbul'dan milletvekili seçilerek meclise mebus olarak katıldı. Brüksel de elçi iken eşi (Nelly Cloower) ölmüştü. Orada tanıştığı (Lucienne) hanımla evlenmişti. (Şair-i Azâm - Büyük Şair) imiz ölüm tarihi olan 13 Nisan 1937'ye kadar (Lucienne) hanımla mesut bir hayat yaşadı.

Hükümet ve İstanbul Belediyesi kendisine şanına yaraşur bir şekilde muhteşem bir cenaze töreni tertipledi. Kabri, Zincirlikuyu mezarlığında.

ABDÜLHAK HAMİT TARHAN'IN ESERLERİ

(Kronolojik sıraya göre)

- 1) Maceray-ı Aşk 1873, 1910.
- 2) Sabr-ı Sebat 1874.
- 3) İçli Kız 1875.
- 4) Duhter-u Hindu 1876.
- 5) Makber 1877, 1886, 1939, 1945.
- 6) Nazife veyahut Feday-ı Hamiyet 1877, 1919.
- 7) Nesteren 1977.
- 8) Sahra 1880.
- 9) Tarık yahut Endülüs Fethi 1880, 1910 1919, 1928, 1960.
- 10) Eşber 1881, 1922, 1945.
- 11) Tezer yahut Melik Abdurrahman İbn-i Salis 1881, 1945.
- 12) Bir Seffilenin Hasbihali 1887, 1911.
- 13) Bunlar Odur 1877.
- 14) Divaneliklerim yahut Belde 1887.
- 15) Hacle 1887.
- 16) Ölü 1887.
- 17) Zeyneb 1908.
- 18) Baladan bir Ses 1911.
- 19) Validem 1911.
- 20) İlhan 1913.
- 21) Tarhan 1916.
- 22) Finten 1918, 1927, 1959, 1964.
- 23) İlhan-ı Vatan 1918.
- 24) Mektuplar (2 cilt) 1918.
- 25) Abdullah üç Sagir 1919.
- 26) İbn-i Musa yahut Zat'ül-Cemal 1919, 1928.
- 27) Sardanapal 1919.
- 28) Tayflar Geçidi 1919.
- 29) Yadigar-ı Harp 1919.
- 30) Makber - Ölü 1922.
- 31) Ruhlar 1922.
- 32) Garam 1923.
- 33) Yabancı Dostlar 1924.
- 34) Arziler 1925.
- 35) Kahbe 1925.

BİRGÜN TÜM ÇOCUKLAR...

Bana çocukları gönderin...
Beyaz çocuklar, kara çocuklar,
Sarışın, sıska, tombul
Hepiniz elele verin.
Bana çocukları gönderin.
Topları kaçsın bahçeme.
Bırakın, ezsinler çiçeklerimi
Meyvalarımdan yesin
Doğa doya her biri.
Uzun saçlısı, sümüklüsü,
Anadolundan gelsin kimisi,
Afrika'dan, Asya'dan
Karası, sarısı, kızılderilisi.
Kargıdan atlarıyla ortalık toz duman
Zafer naralarıyla geçsinler sokaktan.
Kansız ve ölümsüz uçurtmaları
Hava savaşında.
Ve havuzda,
Gemiler yürüsün düşman üstüne.
Ve sonra,
Barış yapılsın yine.
Bir teki ölmeden askerlerimin
Hepsi köylerine dönsünler.
Ben böyle savaş isterim.
Çocuk başkan, çocuk kumandan...
Üşümüş tüm çocuk ayaklarını
Ayuçlarıma alıp
Bir bir ısıtsam.
Ne bir sıkıntı, ne bir tasa...
Hiçbiri uykusunda korkmasa.
Canları ne istese,
Onu yese.
Tüm çocuklar bana,
«Baba» dese, «amca» dese
Ağlamasa hiçbiri;
Gülse, gülse, hep gülse.
Ve efendim, bir de derken,
Dünyada tüm çocuklar
Bir sabah uyanıp erken...
.....
Bakmışsın, her yerde 23 Nisan...
Radyolarda çocuk marşları çalıyor,
Ve bir anda dünya
Çocukların oluyor...

M. Kemal YILMAZ

ÇOCUK ve MASAL

Şerif OKTÜRK

Bizim masallarımız, uzun yıllar boyu ağızdan ağıza, nesilden nesile yalnız anlatılmak suretiyle zamanımıza kadar gelmiştir. Çeşitli masallarımız, hele başka milletlere hiç nasip olmayacak zenginlikte tarihî devirlere ait pek çok destanlarımız var ise de, Dede Korkut Masalları dışında, kitap halinde yayınlanmış olanları, ne yazık ki, yok denilecek kadar azdır. Birbirinden güzel o destanlarımız, geçmişteki fikir hayatımızın kaynağını teşkil etmişlerdir.

Şifahî olarak anlatılan masallarımızın, kitap halinde yayınlanmasına ancak Cumhuriyet Devri'nde başlanmış, günden güne gelişen bu tür, son yıllarda güzel örneklerini de sunmuştur.

Batı âlemi, hattâ bütün dünya milletleri masal alanında bir hayli yol almış, yıllar önce kitap halinde çeşitli ürünlerini vermişken, bu tür bizde henüz yenidir ve gelişme yolundadır.

Halk Edebiyatımızdaki Leylâ ile Mecnun, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber, Yusuf ile Züleyha gibi bazı halk hikâyelerimiz, küçük çocukların seviyeleri dışında, masal havasından uzak, ancak manzum hikâyelerdir. Hiçbiri, masalın yerini tutmamıştır, tutamamıştır.

Masal kelimesi, Arapça kökenlidir. Örnek, benzer anlamındaki «mesel» sözünün yanlış kullanılmasıyla meydana gelmiştir.

Masalda, anlatılan serüvenden ziyade, sonunda ibret verici nitelikte bazı fikirlerin bulunması önemlidir. Bu bakımdan küçüklere bir şeyler de kazandırır. Terbiye ve görgü kuralları açısından da yararlıdır. Ayrıca, masal yolu ile çocuğun kelime hazinesi de zenginleşir.

Genellikle cin, peri, peri padişahları, dev, devler ülkesi, yedi başlı ejderha, cadı, Keloğlan, ihtiyar oduncu, fakir değirmenci, balıkçı, derviş, kırk haramiler, arap bacı, çoban, türlü hayvanlar, altın saraylar, hisarlar, fakir kulubeleriyle fakirlik, varlık debdebe, bu arada iyiliksever kimselerle,

kötü insanlar daima yanyanadır. Anonim konularda inanılmayacak olağanüstü olaylar, çocukların ilgisini çekecek şekilde süslenerek, onların anlayabilecekleri bir dille anlatılır.

Masal, tâ ilk insan topluluklarından beri vardır, tarihçesi eskidir. Masalda hayal unsurları çoktur, imkânsızlık diye bir şey yoktur. Düşünülen her şey olabilir. Zaman ve yer ölçüleri de aranmaz. Şu anda cereyan eden bir olay, az sonra Hint'te, Çin'de de devam edip, sürer gider.

Masallarda gerçek pek aranmaz. Bu bakımdan boş, saçma sapan sözler için «masal» denir. Ayrıca, sözlerine güvenilmeyen kimselere de «masal okuyor», «masal anlatıyor», «dediklerinizin hepsi masaldır», «benim masal dinlemeye vaktim yoktur» gibi sözler kullanılır. Hayal kuranlara, masallardaki gibi varlık ve debdebe içinde yaşayanlara, maddî-manevî yoklukları bilmeyenlere, her istediğini kolaylıkla ve anında sağlayabilen kimselere de «masal âlemi yaşıyor» denir.

Masal konularının, bazı ortak benzerlikleriyle, müşterek masal unsurlarıyla ef-sane, macera, serüven, fabl, mitoloji ve destanlarla ilgili yanları vardır.

Eski masallardaki uzun tekerlemeler, bugün için çok sadeleştirilmiş: «Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde...» diyerek masala girilmeye başlanmıştır. Bütün masalarda üç bölüm vardır :

- 1 — Masalın başı, yani tekerlemesi,
- 2 — Masalın kendisi,
- 3 — Masalın sonu ve ibret verici sonucu..

Tekerlemeden sonra çok kez: «Masal bu ya...» denilerek esas olayların anlatımına geçildiği gibi, masalın uygun bir yerinde de aynı sözler kullanılabilir. Sonunda da «onlar ermiş muradına...» diyerek bitirilmesi, ayrıca dinleyenlerin, masalı anlatana «Ağızına sağlık» sözüyle teşekkür etmeleri de

âdet olmuştur.

Masallardaki ailelerin, genellikle bir veya üç çocukları olur. Fakat, masaldaki bütün olaylar «erkek-kız» en küçüğünün etrafında geçer. Masal kahramanı küçük kardeştir. Ağabeyler, ablalar en küçük kardeşlerini daima kıskanırlar. Bu yüzden ona hep fenalık düşünürler, kötülük yaparlar ama, bu küçük kardeş de eninde sonunda çetin olayları yenmesini başarır, büyüklerini utandırır.

Bazı masallardaki üvey ana, üvey kızını pek sevmeyen, bu yüzden ona devamlı eziyet eder. Eza cefa yapar. Hep öz kızının üstün olmasını, onun kazanmasını, saraylara, konaklara onun gelin gitmesini ister ama, olayların sonunda yine de üvey kız kazançlı çıkar. Kötülükleri anlaşılan üvey ana hapsi boylar.

Saraylardaki, konaklardaki arap halayıkların dışındaki kadın-erkek araplar, genellikle iri-yarı olurlar. Bunların bir dudağı yerde, bir dudağı da göktedir.

Masallardaki çeşmeler, su kenarları, kuyu ve havuz başları, elma ağacı, incir ve gül dipleri, saçak altları, kuşlar, kediler, balıklar, bazı büyük kayalar pek tekin (uğurlu) sayılmazlar. Bunlar dile gelip insanlarla konuşurlar da..

Saray bahçeleri, onun ortasındaki havuz, enva-ı çeşit çiçekleriyle, kuşlarıyla her zaman güzeldir. Bazılarında bütün ağaçlar, hattâ yerdeki taşlara varıncaya kadar hepsi altındır.

Masallarda, padişah ile halk arasında kuvvetli demokrasi anlayışına dayanan bir yakınlık olduğu görülür. Bu, halkın özleminden gelmektedir. Halktan biri veya bir masal kahramanı, dilediği anda —saray muhafızları tarafından önce durdurulup, önü kesilse, sorguya, soruşturmaya tutulsa bile, sonunda— padişahın karşısına çıkabilmektedir. Nezaket ve saygı kuralları içinde gayet rahatlıkla konuşabilir, dileğini söyler, varsa hiç çekinmeden şikâyetini de yapabilir.

Tılsımlı iki kılı birbirine sürten kimse, en zor durumlardan bile gayet kolaylıkla kurtulur.

Bazı masallardaki Kafdağı, aşılamayacak güçlüklerin aşılması, karanlık ve sıkıntılı günlerinde dünyaya, batıya açılması düşünülen bir ümit kapısı niteliğinde bir yer olarak hayal edilir. Kafdağını aşan kimse selâmete ermiş, köseyi dönmüş demektir. Bunun için de yoluna çıkacak bütün zorlukları yenmesi, bir çok tehlikeleri göze alması gerekmektedir. Bu Kafdağı kavramı, bazı şiirlerdeki Kızılelma'ya benzer, onun gibi bir idealdir.

Zümrüt Anka Kuşu da, çaresizliklerle karşılaşmış, yalan ve iftiralara uğramış iyi yürekli bir masal kahramanını, içinde bulunduğu kötü durumdan, karanlıklar âleminde alıp batıya, bilim ve tekniğin dolu olduğu aydınlık, mutlu dünyaya götüren, selâmete kavuşturan, olağanüstü bir kurtarıcı diye düşünülür.

KISMET

Buluştuk
Gezdik dolaştık günlerce
Sevgi çatısı altında
Başbaşa verdik
Dile getirdik kalbimizi
Bir yuva hakkında
Döktük ortaya
Körpe düşüncelerimizi.

Geleceğe yelken açmış
Dalmıştık tatlı düşlerimize
Bu yüzden
Nice kalpler tutuşturan
Doğayı gelin eden mevsimin
Farkına varamadık
Zaman potasında nasıl eridiğinin.

Sonunda kısmetmiş dedik
Paylaşiverdik yaşamı
Hoş ve nahos yanlarıyla
Tek kalp olarak girdik
Dünya evine.

Kenan AKANSU

Dil özleşmesi ve "Türkçeleşmiş Türkçedir" savı üstüne

Rüştü ERGUN
(Hekim)

Başlıktaki sav, dil özleşmesini istemeyenlerin elinde, konu ile derin ilgisi olmayanları yanıltma aracı olarak kullanılagelmektedir. Bu nedenle, genellikle Ziya Gökalp'in söylediği benimsenen bu söz üzerine eğilmekte yarar vardır.

Değerli Felsefeci Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülgen (1901 - 1974)'in, «*Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (1979) adlı özlü yapıtından öğrendiğimize göre, bu savı ilk ortaya atmış olan Ali Süavi (1838 - 1878)'dir. Kendisine göre «Osmanlıca» adlı bir dil yoktur.. Nitekim sonradan Şemsettin Sâmî de bu fikri savunmuştu. «Türkçeleşmiş Türkçedir» kuralını Gökalp bunlardan almıştır.»

Ziya Gökalp'in büyüklüğü üstüne bir şey söylenemeyeceği açıktır. Bunun gibi her büyük insanın her görüşünün değişmeyeceği de düşünülemez.

Masallardaki düğünler, çoğunlukla kırk gün, kırk gece sürer. Yemekler pişirilir, sofralar kurulur. Yenilir, bol bol şerbetler içilir. Bir yandan davullar çalar, bir yandan da gençler çeşitli oyunlar oynarlar. Fakir, fukaranın gönülleri alınır, hediyeler verilir. Kısaca herkes mutlu olur.

Bir yerden başka bir yere gitmek isteyen cadılar, özel güçlerine binince gökyüzü birden kara kara bulutlarla örtülür. Bu, bir tür hiddet, şiddet demektir. Cadılar, gidecekleri yerlere de hemen varırlar. Şeytanların arabası gibi, bunlar için de saat, kilometre diye zaman ve uzunluk ölçüsü yoktur. Masallardaki bütün atlılar da, çoğunluk tozu dumana katarak, uçar gibi giderler.

Masallardaki ceza şekilleri, çok defa

Bu yargının doğruluğunu, H. Z. Ülgen'in yazdığı şu satırlardan anlayabiliriz. (...fakat medresenin baskısı altında Ziya Gökalp, ileri milliyetçi olduğu halde, «Arapçanın Türkler için bir ilim dili olduğunu ve terimlerin oradan alınması gerektiğini» söylüyordu.)

Ziya Gökalp, halkın uyanışını şiirlerle sağlamak yolunu yeğlemiştir. Size sunacağım örneklerde Türkçe'ye ne denli önem verdiğini göreceksiniz.

Vatan şiirinden:

Bir ülke ki camiinde türkçe ezan okunur,
Köylü anlar mânasını namazdaki duanın.
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an
okunur,
Küçük, büyük, herkes bilir buyruğunu
Hüdânın
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın.

zindana kapamaktır, aç ve susuz bırakmaktır. Ayrıca kılıç ve bıçak ile de hemen oracıkta ceza uygulanır.

Söyledikleri yalanlar, çevirdikleri dolaplar sonunda gerçekler ortaya çıkınca, suçlu görülenlere seçme hakkı tanılarak : «Kırk katır mı, kırt satır mı?» diye sorulur ama, sonuçlar yine de aynıdır. Kırk katır isteyenlerin vücutları ayrı ayrı katıra bağlanır. Bu katırlara bir kamçı vurularak, suçlu kimse kırk parçaya ayrılır. Diğer şekilde ise keskin satırla kırka doğranır.

Devler, özellikle ejderhalar hep yedi başlı korkunç yaratıklar olarak tanıtılır ama, eli kılıçlı yiğitlerin karşısında bunlar fazla dayanamazlar. Öldürücü bir kılıç vuruşu ile daima telef olurlar.

(Gelecek Sayıda: «Masal ve Masalcık»)

Lisan şiirinden:

Güzel dil Türkçe bize
Başka dil gece bize.
İstanbul konuşması
En saf en ince bize.

Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız,
Türkçeleşmiş Türkçedir
Eski köke sapmayız.

Açık sözle kalmalı
Fikre ışık salmalı
Müteradif sözlerden
Türkçesini almalı

Kızılalma şiirinden :

Bazen Hintli, bazen Çinli olmuşuz;
Arap, Acem, Frenk dinli olmuşuz.
Ne bir Türk hukuku, Türk felsefesi,
Ne Türkçe inleyen bir şair sesi..

Kendine Doğru şiirinden :

Başka dile uymaz annenin sesi
Her sözün ararsan vardır Türkçesi.

Onun, ezanın bile türkçeleşmesini, eş anlamlı sözlerden Türkçelerinin alınmasını istediğini, ararsa her sözün Türkçesinin bulunacağını vurgulamasını vb. düşüncelerine göre «Türkçeleşmiş Türkçedir» savı ile bir dil durağanlığı göstereceği düşünülebilir mi?

Gökalp'in Lisan şiirini yazdığı 1916 yılında, dil konusunda günümüzdeki gibi ulusal bir bilincin bulunmadığını gözden kaçırmamakta yarar vardır. O sıralarda Türk dilinin varsılığını, gücünü ortaya koyan çalışmalar da yapılmış değildi. Güzel ana dilimiz, Arapçanın ve Farsçanın baskısı altında, sönük bir durumda idi.

Bir ulusun anadiline verdiği önemle kalkınabileceği düşüncesi de yaygın olarak benimsenmiş değildi.

Türk Ulusunu bağımsızlığa kavuşturan Atatürk'ün, bizi ölümsüz bir Ulus olarak yaşatmak amacıyla gerçekleştirmek istediği

devrimlerin başında Dil Devrimi gelmektedir. Bu büyük insanın 1930'larda: «*Türk dili, dillerin en zenginlerindedir, yeter ki bu dil, şuurla işlensin.*» demesinden sonra, kendisinin kurduğu Türk Dil Kurumu'nun çalışmaları ve ulusta uyanan dil bilinci ile dilimiz, durdurulması olanaksız bir özleşme, anlaşma akımına kavuşmuştur.

Dil özleşmesine önem verenlerin başında felsefecilerin bulunduğunu görmek hem sevindirici hem de düşündürücüdür. Değerli felsefecimiz Prof. Macit Gökberk (1908 -) «Değişen Dünya, Değişen Dil» (1980) adlı yapıtında, Almanya'daki dil özleşmesinden söz ederken, Alman matematikçisi, ünlü felsefeci Leibniz (1646 - 1716)'in, «*halk dili ile anlatılamayacak hiç bir şey yoktur*» görüşünü savunduğunu bildirmektedir. Gene aynı yapıtta, Almanların, dillerini varsıllaştırmak amacıyla, «*unutulmuş, artık kullanılmayan sözcüklerin diriltilmesi*» yollarına da başvurdukları yazılıdır. Bu bilgiler bizi güçlendirmelidir. Bizde de, ulusal dil yaratmak amacıyla bu tür çalışmaların yapılması yadırganmamalıdır. Türk insanının beyin, anadilinin sözcüklerinden türetilmiş bir dille en verimli biçimde çalışabileceğinden *Türkçeleşmiş Türkçedir* savına bağlı kalarak özleşmeyi engellemekte büyük yanılı vardır. Bu savla değiştirilmek istenmeyen sözcüklerin genellikle ufak bir azınlıkça bilindiğini unutmamalıyız. Bir örnekle yetineceğim: *Kardiyoloji* sözcüğünü Türkçeleşmiş düşüncesiyle saklamak doğru değildir. Çünkü, okumuşu, okumamışı ile yurdumuz insanının pek çoğu bu sözcüğün *Yürekbilimi* anlamına geldiğini bilmez. Böyle olunca da bu dalın uzmanları halkla bütünleşemez.

Bu bütünleşmenin önemini kavramış olanların bulunduğunu görmek gücümüze güç katmalıdır. Örneğin, eski yıllarda *arziyat, felekiyat, içtimaiyat* olarak benimsenmiş bilim dalı adları sonraları *jeoloji, astronomi, sosyoloji* vb. batı kökenli sözcüklerle değiştirilmiş; günümüzde de, uyanan ulusal dil bilincinin etkisiyle, *yerbi-*

lim, gökbilim, toptumbilim vb. Türkçe karşılıkları kullanılır olmuştur. Eskinin *ilâhiyatının* bile, *Tanrıbilime* dönüştürülmüş olması özleşmenin gücünü çok açık olarak gösterir.

Bilim terimlerinin yabancı dilden olanlarını bilmek başka, bunların halkla ilişkilerimizde öztürkçe karşılıklarının kullanılmasının yararı başkadır.

Yazımın yukarılarında felsefecilerin dil özleşmesine önem verdiklerinin sevindirici olduğunu söylemişim. Gerçekten, herşeyin nedenini araştıran, bilginin ne olduğu konusunda kafa yoran, kuramlar ileri süren felsefecilerin, *dil-düşünce-bilgi* arasındaki sıkı bağı görerek, konu ile yakından ilgilenmeleri çok anlamlıdır.

Felsefecilerimizden Bay Nermi Uygur'un «*Dilin Gücü*» adlı güzel denemelerindeki ilk yazımın «*Anadilin Bağlayışı*», başlığı taşıması; Bay Selahattin Hilâv'ın 100 Soruda Felsefe El Kitabı adlı yapıtının sonundaki «*Küçük Felsefe Sözlüğü*»nün Öztürkçe adlara göre dizinlenmiş olması; yabancı terimlerin yanında öztürkçeye göndermeler bulunması: subjektif. bk. Öznel; *Şuur*. bk. *Bilinc*, vb., felsefecilerin, *Türkçeleşmiş Türkçedir* savına bağlı kalmadıklarını gösterir. (Bu iki felsefeci, Üniversite öğretim üyesidir.)

Dil Kurumunca yayımlanmış olan, değişik bilim dallarına ilişkin Türkçe sözlüklerin adları bu yazıya sığmaz. Felsefecilerin özleşme ile ilgisine imrendiğim için, Prof. Dr. Bedia Akarsu'nun Anadilimizi savunan, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*'nün adını bildirmekle yetineceğim.

Sözün kıyası; Türk ulusu, kalkınmasının, güçlü bir ulus olarak yaşamasının yalnız dil özleşmesi ile gerçekleşebileceğinin bilincinde olarak, Türkçeleşmiş Türkçedir engeline takılmadan Dil Devrimini sürdürmelidir.

SANA GELİŞİM

Ne zaman ellerimi uzatacak olsam
Yarıda kalır sana ulaşmam
Ya silerler hayalini gözlerimden
Ya da gerçeğe döndürürler beni, rüyâlar
... âleminden...

Her değişimde yüzüme, penceremden
güneşin ilk ışıkları
Günlerden, Eylül'ün 19'u olduğunu
hatırlarım
Dudaklarına değdirmek için kurumuş
dudakları
Yastığımın altından, sararmış resmini
çıkartırım...

Sana gelirken, nerde bir çift göz görsem
yeşilinden
Bir sevdanın başlangıcı gelir akluma
Sonra da bitişi o sevdanın, en derinden
Yerleştirir seni sol yanıma...

Ne zaman geçsem o ağaçlı yollardan
Hem adımlarımı sayar, hem de seni ararım
Kuşların ötüşü çıkartır seni aklımdan
Neydi aradığım diye kalbime sorarım...

Sorsam o anda kalbime, neyi aradığımı
Şu toprak yığınlarından cevap alırım
Döktüyorken baş ucundaki çınar

yapraklarını
Sol yanımdaki sızıyla ağır ağır yaklaşıyorum...

Ne zaman yaklaşır olsam o ayrılık yerine
Gözlerim bir noktaya takılır, bir tuhaf
bakarım

Ve üçyüzonüçüncü adım sona erdiğinde
Sana hasret gözlerimi, baş ucunda
boşaltırım...

Sedat ÖZKANDAS

Değerli Bir Eğitimcimiz

Ali Haydar TANER (1883 - 1956)

Şadan FAHİR

büyüyen Ali Haydar da tabiat aşkı her şeyden üstündür.

Ali Haydar Taner değerli bir Türk pedagoğudur. 1883 yılında Bulgaristan'ın (Kızanlık) kasabasında hayata gözlerini açmıştır. Babası (Kızanlıklı Emin Efendi) idi. Babasını küçük yaşta kaybetmiştir. Emin Efendi iyilik yapmayı seven bir kişi imiş. O sırada kasabada rüştiye okulu henüz açılmıştı. O sırada kasabada (Kızanlık) da okuma-yazma bilen Emin Efendi herkesin müşkülünü halletmek için can atar, kimin yazılacak istidası varsa, mektubu varsa kendisine gelmesini istemiş. Hattâ kasabada bunu telâle ilan da edermiş. «Ben sağ kolumu millete vakfettim, kimin yazılacak mektubu ve ya istidası varsa bana gelsin, parasız yazarım,» dermiş.

Annesi (Kızanlık)ın ileri gelenlerinden (Hacı Mehmet Ağa)nın kızı Fatma hanımdır. Ara sıra ticaret için İstanbul'a gelen (Hacı Mehmet Ağa) gülyâğı, hacı yağı satmak suretiyle bir hayli zengin olmuş, fakat 1876 - 1877 Rus savaşında evi ve dükkânı yandığından büyük zarar görmüştür. Babasını hatırlamayan, küçük yaşta kaybeden Ali Haydar'ı 12 - 13 yaşına kadar annesi Fatma hanım büyütüştür.

Kızanlık kasabası, Şıpka Balkanı ile Karacadağı arasındaki verimli bir ovadadır. Akar suları bol, havası çok güzel, yemyeşil bir kasabadır. Etrafı bağlarla, bostanlarla, gül bahçeleri ile çevrilidir. Bu kasabada çeşmeler gece gündüz akar. Özellikle (Ab'ı hayat) adı verilen içme suyu ile ün yapmıştır. Halkın geçim vasıtasının başında gül suyu ve gül yağı çıkarmak ve satmak gelir. Zaten baba Emin Efendi de bu gül suyu ve gül yağını İstanbul'a getirip satmak suretiyle bir hayli zengin olmuştur. İşte böyle yemyeşil bir dünya cennetinde doğan ve

Ali Haydar Taner, ilk öğrenimini kasabanın mahalle mektebinde yapmıştır. Sonra yine kasabasında, babası ölmeden evvel açılmış olan rüştiye mektebine devammıştır. O sırada Bulgarlar Makedonya'daki Bulgar mekteplerine Bulgaristan'dan öğretmenler yollarlardı. Osmanlı hükümeti de (Varna), (Ruşçuk), Filibe gibi büyücek kasabalardaki rüştiye mekteplerine İstanbul'dan öğretmenler gönderirlerdi. Ali Haydar Taner'in ağabeyi İrfan Efendi'nin teşebbüsü ile ve kasabanın uyanık daha başka okur kişilerinin gayret ve himmetleri ile (Kızanlık) rüştiyesine İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'ndan me'zun, Kastamonulu Kadri Efendi isminde bir öğretmen getirildi. O zamanlar maaşı 10 lira olan bu Kadri Efendi, (Kızanlık)a gelince okul alanında büyük bir yeniliğe girişti. Yepyeni eğitim ve öğretim usulleri uyguladı. Bu yüzden Ali Haydar Taner'in bu rüştiyede okuduğu ve mezun olduğu yıllar (Kızanlık) kasabası için bir altın yılı oldu. Kadri Efendi'nin öğretmenliği sırasında okuldan birçok kabiliyetli ve gelecekte büyük ümitler taşıyan gençler yetişti. Bu gençlerden birçoğu İstanbul'a giderek, idadilerde ve yüksek mekteplerde öğrenimlerine devam ettiler, Türkiye'de memur ve subay oldular.

Ali Haydar Taner, (Kızanlık) rüştiyesinde 4 yıl okuduktan sonra mezun oldu. Aklî fikri İstanbul'a gitmek, orada Tıbbiye'ye girerek doktor çıkmaktı. O sırada annesi Fatma hanım hayata gözlerini yuğundan bu isteğini yerine getiremedi. Kasabayı terk ederek İstanbul'a gidemedi. Ama Türk rüştiyesinden mezun olmuştur. Fakat içi okumak aşkıyla tutuşuyordu. Bu yüzden kasabadaki Bulgar rüştiyesine ya-

zıldı. İki yıl burada okuduktan sonra Bulgar öğretmen okuluna girdi. Öğretmen okulunun değerli öğretmenleri vardı. Çoğu öğrenimlerini Avrupa'da görmüşlerdi. Onlar bu zeki ve okumaya hevesli Türk gencindeki cevheri keşfetmişler ve onu öğrenimini ilerletmek yolunda teşvik etmeye başlamışlardı. Bu yüzden öğretmenlerinden hız alan Ali Haydar Taner, öğrenimini sürdürmeye, Avrupa'ya giderek onlar gibi yüksek öğretmen olmaya karar vermişti. Okuduğu Bulgar Öğretmen okulunun zengin bir laboratuvarı vardı. Burada, bol bol fizik ve kimya deneyleri yapıyor, değerli öğretmenlerin derslerinden fazlası ile yararlanıyordu.

4 yıllık öğrenim süresi olan Bulgar Öğretmen Okulu'nu 1904 yılında bitiren değerli pedagoğumuz (Ruşçuk) Türk rüştiyesi öğretmenliğine tayin edildi. Bu öğretmeni olduğu ve yeni tayin edildiği okul tarihi bir diğer taşıyordu. Bu Türk rüştiyesi (Ruşçuk) da Mithat Paşa tarafından yaptırılmış bir okuldu. Burada iki yıl öğretmenlik yaptı. O sırada Rus - Japon savaşı patlamıştı. Halk havadis almak için çırpınıyordu. Yine o sıralarda Bulgaristan'da Türkçe olarak yayımlanan birtakım gazeteler vardı. Bunlar arasında (Muvazene), (İttihat), (Uhuvvet) gazeteleri başta geliyordu. O zamanın parası ile bu gazeteler 40 paraya satılmakta idi ama halkın havadis ihtiyacını bu gazeteler gideremiyorlardı. Bunu bilen ve gören (Ruşçuk) taki Türk aydınları yeni bir gazete çıkarmaya ve daha ucuza bu gazeteyi halkın malı etmeye karar verdiler. Ve havadisi daha bol olarak (Tuna) adlı bir gazete çıkarmaya başladılar. Bu gazeteyi de (10) para gibi çok ucuz bir fiyata satmaya başladılar. Daha önce Mithat Paşa buralarda bulunur ve buralara yenilikler getirirken (Tuna) adlı bir gazete de çıkarmaya başlamıştı. Gençler onun bu çıkardığı gazetenin adını kendi gazetelerine koymuşlardı. Avrupa'da bulunan ve Jön Türk diye damgalanarak İstanbul'a çağrılan Türk aydını Abdurrisza Namık Bey, Osmanlı hükümetinin bu çağrısını dinlememiş ve (Ruşçuk)'a gelmişti. Onu (Tuna) gazetesinin başyazarlığına getirdiler. İkinci yazarlığı

da genç öğretmen Ali Haydar Taner seçildi. Bu (Tuna) gazetesinin yayımlanması (Ruşçuk) ta Türklük hareketlerini dalgalandırdı, Türk dili tarihi için büyük bir kazanç oldu. O sıralarda Bulgaristan'da en yüksek Türk okulu rüştiye mektebi idi. Bundan üstün Türk okulu yoktu. Zaten bu Türk rüştiyelerinde okuyan Türk çocuğun sayısı da çok azdı. Türklük aşkıyla yanan bu (Tuna) gazetesi etrafında toplanan Türk aydınları gazetelerine daha fazla okuyucu, daha fazla sürüm kazandırmak amacı ile gazetede büyük bir yenilik yaptılar. Bulgaristan'daki her Türkün gazeteyi alması ve okuması için tertibat aldılar. İçindeki yazılar hep sade Türkçe, Bulgaristan'da yaşayan Türk'ün anlayacağı dilde yazılmaya başlandı. Arapça ve acemce terkiplerin kullanılmasından kaçınıldı. Konuşulan saf Türkçe ile çıkan ve bol havadis veren gazete daha fazla sürüm yapmaya başladı. Onun sade dil ve Türkcülük hareketi işte bu (Tuna) gazetesini ile başlamış, iki yıl Ali Haydar Taner bu gazeteye yazılar yazmıştır. Bu sırada Bulgaristan'da bir (Muallimin-i İslâmiye Cemiyeti)'nin de kurulmasına sebep olmuştur. Bu cemiyetin meydana çıkmasına, kurulmasına sebep Ali Haydar Taner'in Rusçuk'da çıkan (Tuna) ve (Uhuvvet) gazeteleri ile yaptığı devamlı Türkcülük yayımıdır. 18 Temmuz 1322 (1906)'de (Şumnu) da Birinci Muallimin-i İslâmiye Kongresi'nde genel sekreter seçilmiştir. Cemiyetin ilk kongresi de zaten bu tarihte yapılmıştır. Bu kongreye, yol paralarını ceplerinden harcıyarak 23 öğretmen gelerek katılmıştır. Cemiyet başkanlığına Mülkiye mektebi mezunlarından Tahir bey seçilmiştir. Genel sekreteri de Ali Haydar Taner'di. Bu cemiyetin ikinci kongresi (Ruşçuk) da 1907 yılında yapılmıştır. Ali Haydar Taner'de ilim aşkı, öğrenmek ihtirası sonsuzdur. Bu yüzden Rusçuk'taki Avusturya Ticaret Okulu'nun açtığı gece Almanca derslerine devam ederek gecelerini de boşuna harcamamaktadır. Türk rüştiyesinde iki yıl öğretmenlik yapan ve geceleri de Almanca öğrenmek için gece kurslarına katılan Ali Haydar Taner nihayet 1907 yılında Almanya'ya gitmiştir. Buranın

(Yena) şehrindeki üniversitenin felsefe fakültesine yazılmış, bu fakültede profesör olan pedagoji ve psikoloji uzmanı (Wilhelm Rein)'ın derslerinden çok yararlanmıştı.

Bu sırada Türkiye'de ikinci meşrutiyet ilan edilmiştir. Osmanlı hükümeti öğrenim için Avrupa'ya öğrenci göndermektedir. Bunu duyan Ali Haydar Taner hemen İstanbul'a girmiş, Türk tabiiyetine dahil olmuş, kendisini bir yıl öğrenim görmek üzere, orada öğrenimini sürdürdüğü (Yena) üniversitesine yollatmıştır. Buradaki öğrenimini tamamlayan Ali Haydar Taner 1910 yılında İstanbul'a dönmüştür. O, meşrutiyetin ilanından sonra Avrupa'ya öğrenim için yollanan öğrencilerden, öğrenimini tamamlayarak yurda dönen ilk öğrencidir.

O sırada Osmanlı devletinde Maarif Nazırı ünlü Emrullah Efendi'dir. Yurda ilk dönen bu öğrenciyi Emrullah Efendi çok beğenmiş, onu, kendisinin Darülfunun da okuttuğu (İlm-i Terbiye) dersi öğretmenliğine tayin etmek istemiştir. O sırada Emrullah Efendi, Türkiye'de mevcut 4 yıllık idadilerden 12'sini 6 yıllık Sultani Mektebi haline çevirmekte idi. O sırada Maarif Nazırının yanında Selanik Maarif Müdürü Tahir Rüştü bey bulunmakta idi. Selanik'te de sultani açılıyordu. Tahir Rüştü bey Maarif Nazırından, bu yeni gelen gencin Selanik Sultanisi ders nazırlığına verilmesini rica etti. Emrullah Efendi de bu tayini uygun buldu. Bu suretle Ali Haydar Taner 1.X.1326 (1910)'da Selanik sultanisinde ders nazırlığı ile vazifeye başladı. 1911 yılındaki bütçede sultanilerdeki ders nazırları ödenekleri kaldırıldığından Ali Haydar Taner de 30.V.1327 (1911)'de bu vazifesinden ayrılmış oldu.

Talat Paşa da bu genci takdir ediyordu. Bu sefer onu Selanik'te İttihat ve Terakki cemiyeti tarafından açılan idadi okuluna ders nazırı tayin ettirdi. O tarihte idadi programına konan sosyoloji derslerini Ziya Gökalp, psikoloji derslerini de Ali Haydar Taner okutmaya başlamıştı. 12.IX.1328 (1912)'de de bu vazifesinden ayrılan Ali Haydar Taner, Balkan Savaşı'ndan sonra İstanbul'a geldi. Bu sıralarda Balıkesir ida-

disi Sultani'ye çevrilmişti. Maarif nazırlığında bulunan Şükrü Bey, Ali Haydar Taner'i 2.III.1329 (1913) tarihinde Balıkesir sultanisi Devre-i ula tabiiye muallimliğine tayin etti. Aynı zamanda Almanca bildiğinden Almanca derslerini de ek olarak okutacaktı. Balıkesir'de bulunduğu sırada Balıkesir ayanından (Giridizade) denmekle ün yapmış ünlü vezir Mehmet Paşa'nın torunu İffet hanımla evlendi. Bu evlenmeden (Perteve), (Orhan), (Cemil) isminde üç oğlu dünyaya geldi. Bu evlatlar mükemmel bir surette eğitim ve öğretim görenek simdi Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli vazifelerinde bulunmaktadırlar. Balıkesir'deki öğretmenliği de bir buçuk yıl sürdü. Buradan 3.IX.1339 (1914) tarihinde İzmir Lisesi Müdürlüğüne getirildi.

Birinci Dünya Savaşı başlamıştı. Almanlar her nezarete (müşavir) ismi altında bir adamlarını tayin ettirmişlerdi. Maarif nezaretine de müşavir olarak (Prof. Schmit) adında bir Alman atanmıştı. Ali Haydar Taner iyi Almanca bildiğinden Maarif Nazırın Şükrü bey Ali Haydar Taner'i İzmir'den alıp İstanbul'a getirdi ve ona Prof. Schmit'in Müşavirlik Kalemî Başkâtipliğini verdi. 25.II.1330 (1914) tarihinde 2500 kuruş maaşla Ali Haydar Taner bu vazifesine başladı. İstanbul'daki bu vazifesine ek olarak da (Bezm-i âlem kız Sultanisi)'nde 1.IX.1331 - 7.IX.1332 (1915 - 1916) yılları arası aynı zamanda (Terbiye-i Etfal ve Malumat-ı medeniyye ve ahlâkiyye) derslerini okutmaya başladı.

Bu sırada Prof. Schmit'in vasıtası ile İstanbul Darülfununun ıslah maksadı ile Almanya'dan 20 kadar profesör getirilmişti. Maarif Nazırı Şükrü Bey Almanya'da öğrenim görmüş öğretmenleri bu profesörlerin yanına asistan olarak vermeye başladı. Ali Haydar Taner'i de Prof. Schmit'in müşavir başkâtipliğinden alarak (Tecrübi pedagoji ve tecrübi psikoloji) dersleri verecek olan (Prof. Anschütz)'in yanına 14.X.1331 (1915)'de verdi. Fakat (Prof. Anschütz) Darülfununda bir laboratuvar bulunmadığını bahane ederek derslere girmemekte idi. Bu yüzden Ali Haydar Taner,

kendi başına Darülfununda (Tecrübi pedagoji), (Çocuk psikolojisi) ve (Terbiye tarihi) derslerini okutmaya başladı.

Birinci Cihan Savaşı sırasında Darülfunamlar, çeşitli nezaretler, hatta bazı iller hesabına Avrupa'ya öğrenci yollanmıştı. Askerlikten tecil olmak için bu arada kendi hesabına birçok genç de kapağı Avrupa'ya öğrenim bahanesiyle atmıştı. Tabii ki bunlar Avrupa'da parasız kalmışlar, sefaletle düşmüşlerdi. Bunların durumunu tetkik için Osmanlı hükümeti beş kişilik bir heyetin Avrupa'ya gitmesini kararlaştırdı. Bu heyet Berlin'e gidecek, tahkikatını yapacaktı. Darülfunandan, Ali Haydar Taner bu heyetin başkanı oldu ve kendisine maaşsız ve süresiz Darülfunundan izin verildi. Bu suretle Ali Haydar Taner 3.IV.1334 (1918) de Berlin'e gitti.

Birinci Cihan Savaşı aleyhimize sonuçlanmıştı. 1919 Nisanında Ali Haydar Taner Almanya'dan yurda döndü. Maarif nazırlığında bir ara bulunan Ali Kemal, Ali Haydar Taner'i hemen vazifeye tayin etmedi. Bir süre açıkta kaldı. Bununla beraber, Darülfunun divanının bir kararı ile Darülfununda (Tecrübi Ruhیات) muallimliğine ve buna ek olarak da (Fenn-i Terbiye ve Tatbikat-ı Dersiyeye) muallimliğine 18.X.1335 (1919)'da tayin edildi. Bir süre sonra da 8.V.1340 (1924)'de Darülfunun edebiyat fakültesi Umumi Ruhیات muallimliğine getirildi.

1926'da Mustafa Necati Maarif nazırı olunca, Ali Haydar Taner'i Ankara'ya çağırır ve ona Bakanlıkta vazife verdi. 2.III.1926'da bu suretle Talim ve Terbiye Heyeti üyesi olarak işe başladı. 12 yıl bu vazifede kaldı. Bu 12 yıl esnasında da Ankara'daki Musiki Muallim Mektebinde psikoloji derslerini okuttu. Ayrıca Rafet Ülgen'in birinci reisi bulunduğu (Türk Maarif Cemiyeti)nin ikinci reisliği vazifesini de yürütüyordu. Bir taraftan da (Hilal-i Ahmer —Kızılay—) cemiyetinin gençlik hilal-i ahmeri kolunda çalışıyordu. Geri kalan zamanlarını kitap yazmaya ve çevirmeye ayırıyordu. En ziyade Bulgarca'dan dilimize kazandırdığı (Beyaz Zambaklar Memleketinde) adlı eseri sever-

di. Bu eseri Grigori Petrof'dan çevirmişti. Türkçe bilen bir Iraklı aydın da bu eseri Arapça'ya aktarmıştı. Bu kitap 8 kez, onun çevirisi olarak basılmıştı. 12 yıl bulunduğu Talim ve Terbiye dairesinde önemli işler başardı. İlkokul müfredat programını yeni baştan işledi, ezberciliğe dayanan eski usul yerine iş prensibine ve hayat bilgisine dayanan bir öğretim usulü yarattı. Türkiye'de basma eserlerin derlenmesi kanununu çıkartan ve bu suretle en büyük bir iş yapmış olan kişi Ali Haydar Taner'dir. 12.IX.1938'de Ankara'daki vazifesinden ayrılarak İstanbul Kız Öğretmen Okulu Terbiye ve Ruhیات öğretmenliğine tayin edildi. 1948'de yaş haddi yüzünden emekliye ayrıldı. Bu sırada emeklilik hayatı da büyük bir faaliyet içinde geçti. (Pedagoji Cemiyeti), (Muallimler Birliği), (Sivil Genel Emekliler Derneği)'nde vazife aldı. Bir taraftan da eğitim-öğretim yazılarına devam etti. Kitaplar hazırladı. Hasta olduğu zamanlarda bile bu çalışmalarını bırakmadı. Nihayet 30.XII.1956, pazar günü akşamı, çalışma odasında gelen bir kalp krizi sonucu hayata gözlerini yumdu.

Ali Haydar Taner'in gelini Nezihe ve oğlu Pertev'e yazdığı bir mektup

*Sevgili gelinim Nezihe,
Sevgili oğlum Pertev.*

Geçen 26 Şubat 1953 perşembe gününün akşamı, NİLÜFER'in ve ORHAN'ın bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Çocuğun adını ALİ MURAT koymuşlar. Tarihlerde yazılmış olan bir vak'ayı onlara anlatmıştım. Vak'a şöyledir :

Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Gazi, Bizans tekfurlarından bir çoğunun kalelerini zaptetmişti. Bilecik Tekfuru, yani valisi, Yarhisar Tekfurunun kızı ile evleniyordu. 689 (1290) senesinde «Çakırınar» denilen yerde tertip ettiği düğüne Osman Gazi'yi de davet etmişti. Bundan maksadı, orada Osman Gazi'yi öldürmektir. Harman Kaya hakimi Kösem Mihal bunu Osman Gazi'ye haber verdi. Osman Gazi bu-

Değiştirilmeyecek olan kelimeler

Osman NEBİOĞLU

Geçen haftalarda Televizyonda «Atatürk» üzerine bir sohbet düzenleyen dostumuz Şemsî Kuseyri konuşmalarının sonunda: «İnkılap kelimesi evrim veya devrim ol madığına göre inşallah bilim adamlarımız inkılap kelimesinin karşılığını bulurlar,» diye bir dilekte bulundu. Acaba «İnkılap» kelimesi değiştirilebilir mi?

Siyasi ve kültür tarihimizde kullanılan bazı kelimeler vardır ki bunları asla değiştirmemek gerekir. Bunları aynen koruyup yeni nesillere de aynen geçirmek ve öğretmek lâzımdır. Nitekim tarihe mal olmuş bir çok olayların isimleri, bu olaylara söylenmiş sözler ve kelimeler bugün, zamanında kullanıldığı gibi tekrarlanırlar. Bunlardan birkaç örnek hatırlayalım: Arşimet, hamamda suyun itme gücünü bulunduğu zaman «Eureka, eureka.» (Buldum, buldum!) diye bağırmişti.

Ekonomide Liberalistlerin adını «özgürlükçüler» diye değiştirebilir miyiz? Yine bunların «Homo oeconomicus» kavramını veya Bacon ve Hobbes'un «Homo homini lupus» (İnsan insanın kurdudur), yine ekonomide liberalistlerin parolası olan :

«Laissez faire, laissez passer» (Bırakınız yap-sınlar, bırakınız geçsinler) sözlerini aynen tekrarlamıyor muyuz?

Bizde de buna benzer değişmez kelimeler ve deyimler vardır: «Hamd olsun»daki «hamd,» «bin şükür»deki şükür, «Beşer şaşar»daki beşer v.s. değiştirilebilir mi? Yine tarihe mal olmuş «Nizam-ı Cedid»e «yeni düzen», «İttihat ve Terakki»ye «bir olma ve ilerleyiş» diyebilir miyiz? Bunlar öyle sözlere ki, söylendiği zamanın tarihi kaderi içindeki gibi aynen yaşarlar.

Atatürk de : «Hakimiyet milletindir» veya «Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir!» dedi. Bu sözleri «Egemenlik bağlantısız, koşulsuz ulusundur» yapamayız. Bu bir saygısızlıktır, kepezeliiktir. Atatürk tarihimizin en tehlikeli bir zamanında: «Ya istiklâl, ya ölüm!» dedi; bu sözü «Ya bağımsızlık, ya ölüm» diye çevirmenin bir manası, bir değeri var mı?

Atatürk «İnkılapları» da böyledir. «İnkılap» İnkılap, bunlar «devrim» değildir. Bu hareketler yapıldığı zaman «İnkılap» diye adlandırılmış veya vasıflandırılmışlardır. Bu adlar değiştirilip küçültülemezler. «İnkılap» olarak yaşayacaklardır.

ri ile birlikte birdenbire önlerine çıkıp düşmanlardan bir çoğunu öldürttü ve gelini esir aldı. Gelinin adı NİLÜFER tesmiye olunarak Osman Gazi'nin oğlu ORHAN ile evlendirildi. Bu evlenmeden Orhan ile NİLÜFER'in MURAT adlı bir oğulları dünyaya geldi. Bu çocuk büyüyünce padişah olan Birinci Murat Hüdavendigâr'dır.

İşte bu benim onlara anlattığım hikâyeyi hatırlayarak yavrularının isimlerini MURAT koymuşlar.

Cümlemiz ikinize de selâm eder, Mine'nin gözlerinden öperiz.

Baban
Ali Haydar TANER

Az Bilinen Aşıklardan Deyişler II (1)

M. Sabri KOZ

— 6 —

PÜRYANİ

Koşma (Taşlama)

Yanıldım bir çırak aldım yanına
Eve gitmez gece dükkânda yatır
S...tir etsek o da düşmez şanıma
Kibardır çarşafsız yorganda yatır
Bir gün göze geldi öldü nazardan
Pişman olmuş geri geldi mezardan
Bir eşek istedi aldım pazardan
Gider eşek ile ormanda yatır
PÜRYANİ her şüha eylemez meyil
Tecrübe eyledim değişmiş fasıl
Bizim çırak şimdi evvelki değil
Artırılmış mansıbı külhanda yatır

— 7 —

ZARİFİ

Koşma

Şu asırda neler geldi başıma
Kimseler hatırım sormaz oldular
Şimden gerü bel bağlamam insana
Zira ikrarında durmaz oldular

Kanı benim şu derdimi bilenler
Merhem edip yarelerim saranlar
Ta ezelden konuştuğum yarenler
Şimdi yüz çevirip görmez oldular

ZARİFİ aşkıyla olmuşum nâdim
Hey ağalar kendi kendim(e)-eyledim
Vaktinde insana nettim neyledim
Bir Tanrı selâmın vermez oldular⁽²⁾

— 8 —

RAHMİ

Koşma

Kam yiyüp gam çekme divane gönül
Ah ettikçe dert üstüne dert basar
Diyar-ı gurbette gezen yiğidi
Sevda basar merak basar dert basar

Ezel başta esen aşkın yelidir
Kişinin çektiği kendi dilidir
Yiğit olan yiğit neden bellidir

NEYE

Neye boynun bükük öyle
Kuşum, insanım, ağacım, çiçeğim!
Gülнарlı olamadım diye mi üzgünsün?
Gülнарlı olamadın ama sevgilim,
Üzülme sana havasını vereceğim.

Neye boynun bükük öyle
Kuşum, insanım, ağacım, çiçeğim!
Gülnara gidemedim diye mi üzgünsün?
Gülnara gidemedin ama sevgilim,
Seni bir Gülnarlıya vereceğim.

Neye boynun bükük hâlâ
Kuşum, insanım, ağacım, çiçeğim!
Git selâm götür Gülnara,
Teoman'a, Levent'e, Göğese'ye ,Yıldız'a.
Aydıncık'ta, Zeyne'de seni gezdirsin.
Aydıncık'ta; Aladeniz arı duru,

Dörtayak anıt sini Silindirisi'nin.
Zeyne, Ali Semerkantlı'nın kurgusu.
Semerkantlı Kuranı Zeyne'de Türkçeleştirdi
İlk kez bilmem bilir misin?

Zeki TEOMAN

Yavaş düşer yavaş kalkar sert basar

RAHMİ'yim nâmerde boyun eğemem
El uzadıp lokmasından yiyemem
Ben o muhannete aman diyemem
Basar ise beni merd-i mert basar

— 9 —

SAFAYİ

Koşma

Bre merhametsiz hercâyı güzel
Daima çektiğim cefayı senden
Çün beni uğrattın sevdaya ezel
Zerrece görmedim vefayı senden

Dilersen katlime ferman eyle sen
Bu tende canımı kurban eyle sen
Vücudum şehrine derman eyle sen
Umarım derdime devayı senden

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 28.360

Abdurrahman Velid EBUZZİYA

Ragıp FIGAR

Abdurrahman Ebüzziya Velid ünlü gazeteci ve yazardır. Ebüzziya Tevfik'in küçük oğludur. Ebüzziya'nın üç oğlu vardı. Büyüğü Ziya, ortancası Talha, küçüğü de Velid idi. Ebüzziya Tevfik ve onun izinden yürüten küçük oğlu Velid Ebüzziya Türk basın dünyasının erişilmez kişileri idiler.

Velid Ebüzziya, 1881'de İstanbul'da hayata gözlerini açtı. İlk öğrenimini Bakırköy Taş Mekteb'inde yaptı, 1893'de Galatasaray Sultanisi'nde okurken 9. sınıfa geldiği sırada, babası Ebüzziya Tevfik ve kendisi gibi Galatasaray'da okuyan ağabeyi Talha Ebüzziya hükümetin hiddetini üzerine çekerek Konya'ya sürgün edilince, Ebüzziya Velid'i G. Saray'dan uzaklaştırdılar. Öğrenime karşı içinde büyük bir sevgi vardı. Ama, sürgüne yollanan, gözden düşmüş, herkes tarafından kuşku ile karşılanan bir ailenin çocuğunu hiç bir okul almazdı. O yüzden evde oturmaya başladı. Evlerinin bi-

Adalet tahtında şah-ı hubânım
Dışleri dürdane lebi mercanım
Vaz gelmem sağ iken bu tende canım
Ne mümkün el çekmek SAFAYİ senden

— 10 —

ŞAKİRİ

Koşma

Cemâl senin kemâl senin sevdiğim
Kimseden görmedim gayreti sensiz
Amel senin temel senin sevdiğim
Billâhi çekmezim mihneti sensiz

Bilirsin ben seni sevdim seveli
Feryada düşürdün bülbül misali
Sevdiğim ben sana aşık olalı
Yâdlarla etmedim ülfeti sensiz

ŞAKİRİ sâdıktır sana sevdiğim
Sen de [gel] rahmeyle âna sevdiğim⁽³⁾
Hudâ'm verdi ise bana sevdiğim
İstemem dünyada cenneti güzel⁽⁴⁾

tişğinde, bir Frerler okulu bulunmakta idi.

Ebüzziya Velid bu Fransız Okulu'na geceleri gizlice duvarı aşarak girdi ve oradaki papazlardan geceleri ders almaya başladı. 10.IV.1900'dan 1904 yılına kadar tam dört yıl bu öğrenim yaşağı sürdü. Bu suretle ev habsi Ebüzziya Velid'i çok sıkıyordu. Nihayet üzerinden ev hapsi kaldırıldı. Fakat artık Galatasaray'a girmesine izin verilmedi. O zamanlar Galatasaray asil ailelerin çocuklarının devam ettiği bir sultanı idi. Ebüzziya Velid'de Fransız Frerler Okuluna girdi. 1908 yılında bu okulu bitirdi. İstanbul'da Mekteb-i Hukuk'a yazıldı. Aynı zamanda memur olmak üzere imtihana da girmişti. Bildiği Fransız dili yüzünden iyi bir derece ile imtihanı kazandı ve Düyun-u Umumiyye idaresine mütercim memur olarak girdi. İki yıl sonra 1910'da babası, Velid'i Avrupa'ya öğrenimini tamamlamak üzere yolladı. Ebüzziya Velid

(1) Bu yazı dizisinde deyişleri verilen aşık-larla ilgili olarak elde edebildiğim bilgileri daha sonra yayınlayacağım. «Az Bilinen Aşıklardan Deyişler» adlı kitapçıkta toplamayı düşünüyorum. Yardımcı olmak isteyenler dergi aracılığı ile yazabilirler.

(2) Bu yazıdaki 6 ve 7 sayılı koşmalar, Orta Anadolu'dan geldiğini sandığım tarihsiz bir cönkten alınmıştır. Çoğunlukla Dertli, Emrah, Nuri, Gedayî, Gülzarî gibi Orta Anadolu'da oldukça ünlü aşıkların deyişlerini içeren bu cönk büyük bir olasılıkla 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında yazılmıştır.

(3) Yazmada köşeli ayraç içindeki sözcük yoktur, ölçüyü tamamlamak amacıyla tarafımdan eklenmiştir.

(4) 8., 9. ve 10. sayılı koşmalar, 12. sayıda sözü edilen (1829) tarihli cönkten alınmıştır.

orada Paris Hukuk Okulu ile (Sciences Politique - Siyasal Bilgiler) Okulunu bitirdi. 1912'de İstanbul'a dönünce babasının yanında ağabeyi Talha ile birlikte (Yeni Tasvir-i Efkâr) da gazetecilik hayatına atıldı. Paris'de öğrenim görürken boş durmamış, boş zamanlarını Paris'in ünlü gazeteleri olan (Le Figaro) ve (Le Temps) gazetesinde staj yapmakla geçirmişti. Burada görüldükleri bütün modern ve orijinal gazetecilik hamlelerini kendi gazetesinde uyguladı. Tabii ki (Yeni Tasvir-i Efkâr) şimdi İstanbul'un en zengin müdürecatlı, en çok çeşitli okuyucu çeken bilgileri havi olarak, en iyi baskı makineleri ile çıkarılıyordu. Gazetenin üstüne yoktu. Bu yüzden gazetesi Osmanlı İmparatorluğu'nun en çok aranan en çok tiraj yapan halkın en çok hoşlandığı gazetesi oldu. Gazete her çeşit fikir hamlelerine kapılarını açtı. En iyi haberler, başka gazetelerin sayfalarına alamadığı en orijinal haberler Ebüzziya'ların gazetesinde çıkıyordu. 27.XII.1913'de Ebüzziya Tevfik ölünce (Yeni Tasvir-i Efkâr)'ı ağabeyi Talha ile çıkarmaya başladı. Gazetenin yazı işleri müdürlüğü ile politika sütunlarını o yönetiyordu. Başyazıları yazmaya ve babasının anısı olarak (Ebüzziya) imzasını atmayı bir şeref ve vazife bildi. 1914'den itibaren başyazılarda babasının yerine Ebüzziya imzasını atıyor ve ateşli başyazıları ile milletin sevgisi ve hayranlığını uyandırıyor. O gazetecilik hayatına atıldığından beri «memleket, millet için faydalı görülen her hususu savunmak, kötü icraat ve davranışlara karşı gelmeyi prensip olarak kabul etmişti.

O, gazeteciliğe bu prensiple başladı ölümüne kadar bu prensiplerden kıl payı in hıraf etmedi. Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı boyunca müttefikler İstanbul'a girinceye kadar, yani 13.11.1918 tarihine kadar gazete çeşitli kereler kapatıldı. Ağabeyi ve kendisi mahkemelere verildi, hapsedildi. Bu kapanışlar sık sık, kısa sürelerle oluyordu. Her kapanışında olduğu gibi, O da, babasının zamanında babasının yaptığı gibi, gazetesini değişik adlar altında ertesi gün tekrar çıkarıyordu. Bu yüzden gazete,

(Tasvir-i Efkâr), (Tasfir-i Efâr), (Tesvir-i Efkâr), (Tesfir-i Efkâr), (İntibah-ı Efkâr) gibi birbirine benzer adlar altında kısa süreler içinde çıktı, kapandı. Velid Ebüzziya, mütareke yıllarında hem şahsen, hem de gazetesi ile işgal kuvvetleri ile mücadeleye başladı.

1919'da İstanbul'da ilk gizli mukavemet örgütü olan (M. M. Grubu)nu ağabeyi Talha ve ülkü arkadaşları ile birlikte gazetesinin idaresinde kurdu. Anadolu'ya gönderdiği belgelerin ele geçmesi üzerine, İngilizlerce tutuklandı. Birçok devlet adamı, milletvekili, siyaset adamı ve memleketini seven milliyetçi ile birlikte 23.3.1920'de Malta'ya sürüldü. Ebüzziya Velid bu sırada aynı zamanda İstanbul gazeteciler cemiyeti reisi de bulunuyordu. Ağabeyi Talha hapse atıldı. Gazete kapatıldı, matbaa mühürlendi. Ebüzziya Velid, Malta sürgününde iken Anadolu hareketine yararlı olacak olan Ali İhsan Sabis ve diğer birkaç kişinin Malta'dan kaçmasını sağlayan bir örgüt kurarak onları Ankara'ya kaçırdılar. 1921'de serbest bırakılan Ebüzziya Velid İstanbul'a döndü. Gerek kendisi, gerekse ağabeyi Talha bir hastalığa tutulmuşlardı.

Çalışamaz hale düşmüşlerdi. Ebüzziya Velid, bu sefer tek başına (Tasvir-i Efkâr)'ı çıkarmaya başlamak istedi. Fakat kendisine izin verilmedi. Bunun üzerine (Tevhid-i Efkâr) ismiyle alınmış bir imtiyazı sınıf arkadaşı Babanzade Şükrü Bey'den satın alarak (2.VI.1921) tarihinden itibaren tekrar gazeteciliğe başladı.

Kısa zamanda gazetesi Milli Mücadele'nin bel kemiği haline aldı. Aynı zamanda (M. M. Gurubu) ile gizli faaliyetini devam ettirdi. İstanbul'da işgal kuvvetlerinin nezaretinde ve idaresinde bulunan Osmanlı Ordusu silâh depolarını soyarak Anadolu'ya silâh ve cephaneye gönderdi. Adam ve vasıta bulamayınca arkadaşları ile el ele vererek mavna ve ufak gemiler tedarik ederek silâh ve cephaneyi bizzat bunlar içine yükleyerek Anadolu'ya kaçtı. 30 Ağustos zaferini sağlayan büyük taarruz için gerekli olan cephaneyi, 40.000 sandık içinde, altı düz «Mersin» vapuru ile, fırtınalı bir hava-

da, İngiliz filosunun arasından geçirek İnebolu'ya (12.12.1921) tarihinde o kaçmıştı.

Bu başarısı için (2.4.1922)'de İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmişti. Lozan Andlaşmasında tek Türk gazetecisi olarak yer aldı. Bu sırada yabancı basın mensuplarına yaptığı açıklamalarda Türk görüşü hakkındaki fikirlerini hararetle savundu ve bu görüşü gazetesinde de 1923 yılında delilleri ile belirtti.

Ebüzziya Velid, zaferden ve Lozan andlaşmasından sonra İ. İnönü ve M. Kemal'in bazı görüş, icraatı ile fikir ayrılığına düştü. Gazetesinde bu ayrılıkları belirtti. Bunun üzerine İstanbul'a Ankara'dan yollanan İstiklâl Mahkemesi'nin karşısına 22.12.1922 tarihinde suç uolarak çıktı. Mahkeme sırasında Milli Mücadeleye ettiği hizmetler ve bu hizmetler neticesi aldığı İstiklâl madalyası onu kara damga ile girdiği mahkemedemeden, alını açık olarak çıkardı. «Hain-i Vatan» olarak mahkemeye verilmişti. 2.1.1924'de (hamid-i vatan) olarak beraat etti.

Serbest bırakılmıştı ama, Atatürk'le fikir ayrılığı devam ediyordu. Ebüzziya Velid gerçek bildiği yoldan bir türlü geri dönemiyordu. İnançlarına çok bağlı idi. Diktatörce bir devlet yönetimine itiraz ediyordu. Gazetesindeki hükümeti tenkit eden yazılar iyi karşılanmıyordu.

Ama gazete halk tarafından kapışılmakta idi. 1925 martında gazetenin tirajı 45.000'e yaklaşmıştı. İsmet Paşa, o sırada patlak veren «Şeyh Said» isyanını ileri sürerek (11.11.1925) tarihinde bir «takrir-i sükûn» kanunu çıkarttı. Bu kanun üzerine de (6.3.1925) de (Tevhid-i Efkâr)'ı kapattı.

Ebüzziya Velid'le, (Sebil'ül-Reşat) dergisi sahibi Eşref Edib tutuklanarak Diyarbakır İstiklâl mahkemesine sevk edildiler. Arkadan da diğer muhalif gazetelerin yazar ve sahiplerinden (Suphi Nuri İleri), (Ahmet Emin Yalman), (Sadri Etem Ertem), (Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu), (Ahmet Sükrü Esmer) tutuklandılar 1925 Eylülünde mahkemede gazeteciler beraat ettiler.

Gazete çıkarmak hakları bu gazetecilerin üstlerinden alındı. Yalnız Ebüzziya Ve-

AŞK-I BAĞLAMA

Benim karışevdamsın ağaç saplı bağlama,
Ben ağlarım dertliyim sakın sen de ağlama!
Elimden düşmüyorsun aşık oldum ben sana,
Dinliyeyim sesini bırak da kana kana.
Tellerin dizi dizi, sırması var mı bilmem?
O tellerde sevdiğim aşkı arar mı bilmem?
Gözlerimden kanlı yaş senin için akıyor,
Bir bağlamanın derdi ciğerimi yakıyor.
Seni elime alıp düzenini kurarım,
Sesinde, tellerinde hep kendimi ararım.
Yanık yanık sesine, sevdalandım teline,
Telinle, duvağınla benzetirim geline,
Benden başkası acep dilinden anlar mı ki?
Dünyaya değişmem senden güzel var mı ki?
Derdimi dile getir hicranım sende diner,
Seni çalmadığım an gözümde yaşlar iner..
Her an seni isterim sensiz yapamam ki ben,
Tutulmuşum aşkına senden kopamam ki

ben,
Makamları dolaştım gece gündüz perdende,
Bir roman gibi derin, bir efsanesin bende..
Gönlüm kan ağlamanın tutuşalım elele,
Kim aşık olmaz bilmem senin gibi güzele?..

M. Nedim KORU

lid'den bu hak alınmadı. O gazete çıkarabilirdi. Buna rağmen İstanbul'a gelince Ebüzziya Velid gazetesini yeni baştan çıkarmaya kalkışmadı. Yalnız (Matbaa-i Ebüzziya)'nın yönetimi ile yetindi. Siyasetten irak kaldı ve kimse ile temas etmedi. Buna rağmen İzmir suikası olayında, yakanarak Ankara İstiklâl Mahkemesine yollandı. Mahkemede 1926 Ağustos'daki celsede suçu olmadığı belirlendi.

Serbest bırakılarak İstanbul'a geldi. 1934'de (Zaman) isimli bir gazete çıkarmaya başladı. Bu gazeteyi çıkarırken yayımlanan yazılara hükümetin müdahalesi, gazetenin kapatılması Ebüzziya Velid'de bu idare altında gazete çıkaramayacağı kanısını uyandırdı.

Gazetesini meslekdaşı Edhem İzzet Benice'ye devretti yine «Matbaa-i Ebüzziya»nın yönetimine çekildi. İkinci Cihan Sava-

şı başlarında, ağabeyi Talha'nın oğlu Zey-yad Ebüzziya'nın ısrarı ile yeniden kurulan (Tasvir-i Sfkâr) da (2.V.1940) tarihinde imzasıyla başyazılar yazmaya başladı. Gazete daha ilk haftalarında kapanma cezasına uğradı. Bu kapanmalar sık sık tekrarlandı. Nihayet Ebüzziya Velid'in imzalı veya imzasız yazı yazması, gayr-ı resmi olarak, yasaklandı. Bu yasağa uyulmasına rağmen, gazetenin yayınlarını ağır bulan İsmet İnönü yönetimi, kapatmaları sık sık tekrarlamaya başladı. Ebüzziya Velid şimdi matbaasında memleket gençliği için çok faydalı bir ansiklopedi yayınlamaya başlamıştı. İlk cildi 1944 yılında tamamlanan bu ansiklopedinin ismi (Fen ve Sanat Ansiklopedisi) idi. 1943-45 yılları arasında bir ansiklopedik duvar takvimini hazırlayarak yayınladı. Bu sırada yakalandığı Zatürre'den kurtulamıyarak 12.I.1945'de hayata gözlerini yumdu. Bakırköy aile mezarlığına gömüldü. Vefatı sırasında gazete yine 6 ay süre ile kapanma cezasına uğramıştı.

O, gazeteciliğe başladığı tarihten ölüm tarihine kadar, gazetesi tam 17 defa kapandı. Ölümünden sonra gazeteci Hakkı Tarık Us, Ebüzziya Velid hakkında yazdığı bir yazıda «Bâb-ı Ali'nin yüz akı öldü» diyordu.

Velid Ebüzziya son derece dürüst, söz ve yazılarında samimi, gösterişten zevk almayan, mütevazı bir karaktere sahipti. Aşırı derecede milliyetçi ve vatanseverdi. İnanıldığı fikre her ne olursa olsun bağlı kalır, sık sık fikir değiştirmezdi. Kuvvetli bir seçiyeye sahipti. Milletın menfaati için rahat ve huzurunu bile feda ederdi. Memleketeye yaptığı hizmeti her vatandaşın millete yaptığı hizmet sayar ve bu sahada övülmekten hoşlanmazdı. Haksızlıklara karşı idi. Bir haksızlık görürse hemen isyan ederdi. Kanaat ve inançlarına bütün varlığı ile bağlı idi. Yalnız bunu taassup derecesine vurduramazdı. Gazetesinin başlığında bulunan (Müstakil-ül Efkâr Terakkiperver gazete) düsturu ona ışık tutan tek yoldu. Tevkif edilmeler, göz dağları, hapishaneler, örfi idare mahkemeleri, ölüm tehditleri, İstiklâl mahkemeleri, uğradığı siyasî suikasd teşebbüsleri onu inandığı yoldan yürümekten

alı koyamadı. Babası gibi muhafazakârdı. Ebüzziya Velid de babası gibi milletin varlığının ancak millî ve dinî inanç ve geleneklerine bağlı kalmak suretiyle ayakta kalabileceğine inanırdı. Bu bağlılığın yararlılığın gelişmesine, ilim ve tekniğin ilerlemesine engel olmadığını kabul eder ve İngiltere ile Japonya'yı buna örnek olarak gösterirdi. Hürriyetçiydi. Mutlakiyetçi saltanata karşı olduğu halde, hilâfet makamının muhafazasını isterdi. İmparatorluğun parçalanması ile topraklarının altıda birini, nüfusunun da beşte birini ancak koruyabilmesi, Türkiye'nin dünya siyasetinde yine büyük devlet derecesinde kalmasının, zünnü geçerli kılmasının, küçük devletler arasına düşmekten kurtulabilmesinin imkânını hilâfet makamını muhafaza sayesinde, bütün İslâmiyet dünyasının lideri olmak vasfını koruması ile mümkün olabileceğine inanıyordu. Ebüzziya Velid, bu makamın saltanat ailesinde kalmasında şart olmadığını, bu sığata lâıyk bir kimsenin seçimle de kutsal mevkie getirilebileceğine inanıyordu. Ve bu tezini savunuyordu.

Yazılarının üslubu akıcı, kıvrak ve sürükleyicidir. Kısa cümlelerle sade bir şekilde, aydınlık kadar geniş halk tabakalarına da, yazılarını okutabilmek kabiliyetine sahiptir.

Başyazıları ekseriye çok kuvvetli olurdu. Bunların çoğu kamuoyu oluşturma kudretindedir. Son derece mücadeleci bir yarıdılışa sahip olduğundan, gazetesinde birçok konularda diğer gazetelerle münakaşalara girişmiş, bu yüzden de mahkemelere sürüklenmiştir. Lâtin harflerini kabul etme taraftarlarına karşı, eski harfleri koruma yolunda yaptığı tartışmalar, özellikle Hüseyin Cahit Yalçın ile olan münakaşa zamanında önemli yankılar uyandırmıştı. Gazetecilik alanında memleketeye çok yenilikler getirmiştir.

Onun matbaası ve gazetesi birçok Türk gazetecilerine mektep hizmetini görmüştür. Avrupa gazetecilik ve matbaacılığının yeniliklerini ilk defa memleketeye sokan Odur. Örneğin ilk rotatifi getirip kullanan, gazeteyi ilk defa resim ve haritalarla süsle-

Nureddin Abdurrahman Câmî

(Molla Câmî)

(1414-1492)

Ragıp PIGAR

Cami, İslâm tarihinin dokuzuncu yılında İran ülkesinde yetişen en büyük bir neşir ve nazım üstadıdır. Yüksek bilgisi ve eşsiz fazileti onu yalnız kendi vatani olan Horasan'da tanıtmakla kalmamış ünnü Farisi dili konuşan bütün Hindistan, Afganistan ve Maverâünnehir'e yayılmıştır. Bundan başka Cami adı Küçük Asya ve İstanbul sınırlarında da akisler yaratmıştır. İran'ın büyük bir alimi ve şairi olan Cami (Molla Cami) ismiyle halk arasında şöret yapmıştır.

Çocukluğu

Cami, Cam kasabasının Hurderid köyünde 817 hicret yılının (1414) Şaban ayının 23 üncü günü yatsı zamanı hayata gözlerini açmıştır. Lakabı (Nureddin)'dir. Göbek adı ise (Abdurrahman)'dir. Babasının adı (Ahmet bin Muhammedüd-Deşti)'dir. Deşt, İsfahan da bir mahalle adıdır. Cami'

yerek daha çekici bir hale getiren Ebüzziya Velid'dir.

Gündelik gazetelerde ilk defa spor yazılarına ve tenkitlerine yer veren onun gazetesidir. Hatta bir futbol maçına bir gazete namına ilk defa bir kupa koyan Ebüzziya Velid olmuştur. Gazetesinde her konu için ayrı muhabir bulundurmak, fotoğrafçı tutup olayların resmini aldirmek, bunları aynen gazetesinde basmak, spor sütunu açmak, savaş olaylarını haritalarla günü gününe belirtmek, İstiklâl Savaşımızı üç önemli foto ile belgelemek onun sayesinde olmuştur; İstanbul'u işgal edip, yataklarında uyuyan silâhsız muzika neferlerini, canavarca süngüleyip şehid eden İngiliz erlerinin bu vahşetini, tek başına gidip fo-

nin büyük babası (Mevlana Muhammed)'dir. Mevlana Muhammed, İmam Muhammed Şebani'nin kızlarından biriyle evlenmiş ve bu evlenmeden de Cami'nin babası (Ahmet bin Muhammedüd-Deşti) doğmuştur.

Cami küçük yaşta iken babası ile birlikte Herat şehrine geldi, burada Nizamiye medresesine kayıt oldu, Arapça'nın üstadlarından ve bu ilimde zamanının en meşhur bilginlerinden olan Mevlana Cüneyd Usulî'nin derslerine devama başladı. Cami, Muhtasar Telhis dersine başladığı sırada birçok arkadaşları Şerh'i Miftah ve Mutavvel derslerini görüyorlardı. Cami daha olgunluk çağına ulaşmıştı. Çocuk denemek bir yaşta iken bu kadar ağır dersleri hazmetmesi ondaki kapasite ve istidadın büyüklüğünü bize isbat eder. Cami nihayet Mutavvel ve haşiyesini tamamladı.

toğraflarla tesbit etmiş, bu hazin şehit resimlerini binlerce çoğaltarak Anadolu'ya yollatarak millî hislerin şahlanmasına vesile olmuştur. Mudanya Mütarekesini mağrur İngiliz kumandanlarının imza etmek mecburiyetinde kalışlarını Ebüzziya Velid belgelendirmiştir. Yine Lozon Muahedesi'nin imzalanışının resimlerle tesbitini istemeyen ve salona fotoğrafçı sokturmayan İngiliz baş delegeşi Lord Gürzon'un yasağını İsmet Paşa dinlememiş ve fotoğrafı olan tek Türk gazeteci Ebüzziya Velid batının bu yenilgisini resimlerle belgelemiştir. Ebüzziya Velid yazılarında (A.V.) (A.Velid), (Ebüzziyazade Velid), (Ebüzziyazade) isimleriyle; (Ömer Vasfi), (Osman Vehbi), (A. Veysi), (Selim Sabit) takma adlarını kullanmıştır.

Sonra zamanının tahkik ehli ve Şerif-i Cür-cani'nin öğrencisi olan Semerkand'lı Mevlana Hoca Ali'nin derslerine devam etmeye başladı. Bu zatın eşsiz bir okuma metodu vardı. Cami 40 gün kadar Hoca Ali'nin derslerine devam etti. Sonradan derslere devamı bıraktı. Daha sonraları zamanının en faziletli bilginlerinden bulunan meşhur Sa'deddin-i Taftazani'nin çömezlerinden Şehabettin-i Mehmet Cacerni'den ders almaya başladı. Ondan sonra Semerkand'da tahkik ehli bilginlerinden meşhur Kadı Zade-i Rumi'nin ziyaretine gitti. Cami bu bilginle ilk görüştüğü anda aralarında uzun ve çetin bir tartışma oldu. Fakat sonunda Kadı-zade, Cami'nin fikirlerini kabul etmek zorunda kaldı. Cami, ders aldığı sıralarda çoğu zaman arkadaşlarından birinin kitabını alır, o kitaba şöyle bir göz gezdirir, derse kalktığı zaman ise kitabından başını kaldırmayan, gece gündüz kendini derslerine vererek kahrolurcasına çalışan diğer arkadaşlarından daha iyi ve daha parlak cevaplar veriyordu. Cami'nin dilbilgisi hocası babası idi.

Cami'nin doğumu sırasında İran

Cami, hayata gözlerini açtığı sıralarda İran'da iki saltanat vardı. Doğuda Timur oğulları, batı ve güneyde ise Karakoyunlu Türkmenleri hüküm sürüyorlardı. Timur oğullarının başşehri Semerkant ve Herat idi. Karakoyunluların başşehri ise Tebriz şehri idi. Batı ve güney bölgesine sonradan Akkoyunlular hakim oldular.

Cami'nin doğduğu Cam kasabasının Hurderid köyü Doğu İran'a dahildi. Bu bölgeyi Timur oğulları idare ediyorlardı. Cami doğduğu sırada hükümdar Timur oğullarından Şahruh idi. Cami bundan sonra tahta geçen Mirza Ebülkasım Babür (855 - 861), Mirza Ebü Said Gürgani (861 - 873)'nin saltanat devirlerinin tamamı ile Sultan-ı Hüseyin Baykara (874 - 899)'un saltanat devrinin uzun bir kısmını yaşadı. Cami'nin yaşadığı devirde batı bölgesinde Karakoyunlu Cihan Şah (841 - 875), ile Karakoyunlu Uzun Hazan (875 - 883) ve oğlu Yakub bey (884 - 896) saltanat sürmüşlerdir. Cami hayata gözlerini açtığı sı-

ralarda İran siyasi hayatının uzun bir devresi güven ve barış içinde, bazı kısa devirleri ise fitne ve ihtilâl dolu olarak geçmiştir. Bu sultanlardan birinin üstün geldiğini takip eden yıllar yurtta barış ve esenlik havası esmiş, sonra sultan ölümler bütün ülkede şahlarla şehzadelerin kanlı savaşları devam edip gitmiştir. 875 yılında İran saltanatı Sultan Hüseyin Baykara'da karar kılınca Cami Horasan ve Maverünnehir'de barış ve güven içinde, sakin bir hayat geçirmeye başlamıştır. 25 yıla yakın süren bu huzur ve sükun devresinde Cami bize en güzel eserlerini vermiştir. Bu devrede İran'ın batı bölgesinde Uzun Hasan ve Yakub Bey hüküm sürmüşlerdir. Hele Yakub bey zamanında doğu ve batı İran, Irak, Azerbaycan, Fars ve Beyennehrin memleketleri tamamiyle rahat ve sakin bir hayat yaşamışlardır.

Cami'de İlim Sevğisi

Cami, doymak bilmez bir açlıkla ilime düşküdü. Hiç bir şey bilmediğini söyler, daima yeni yeni şeyler öğrenmek için çırpınırdı. Dünyada bilmediği tek bir şey kalmamıştı. Onu başarandan başarıya götüren silahlar derin bir anlayış kapasitesi, taşkın bir zekâ ve yanılmayan bir hafıza idi. Bu silahlar, ilim ve fazilet öğrenirken ona birer anahtar vazifesini gördüler. Cami maddi hayat düşüncesinden ve dünya kayıplarından uzak yaşıyordu. Kendini tamamiyle ilme vermişti. O zaten yaradılıştan tam manasiyle dünyadan el etek çekmişti. Onda bir dervişin alçak gönüllülüğü vardı. Bütün eserlerinde olduğu gibi, hareketlerinde ve sözlerinde de daima alçak gönüllülük, riyadan çekinme, zerafet ve iman hakimdi. O hiç bir zaman birlik ve yol göstericilik iddiasına kapılmadı. Daima ibadetle meşgul olmasına rağmen yaşaması için lâzım olan para kazanmak ve karnını doyurabilmek yollarını da ihmal etmedi. Kısacası kendini dine vererek dünyayı unutmadı.

Hindistan'da Gurganiler - Timur oğulları saltanatının kurucusu Zahirüddin-i Babur Şah, Cami hakkında yazdığı bir kipte :

«...Ona kendi çağında, zahiri ve manevi bilgilerde yetişebilen bir kimse yoktu. Cami'nin medh edilmeye, övülmeye ihtiyacı yoktur. Ancak onun yüce adını anmak bizim için kutlu ve gururlu bir vesiledir.» diyor. İran Edebiyatını inceleyen Avrupalı yazar Edvard G. Browne ise Cami hakkında :

«...Cami, İran ülkesinde yetişmiş olan ölmez dehalardan biridir. Çünkü o hem büyük bir şair, hem büyük bir tetkik ehli, hem de ulu bir ariftir;» demektedir.

Kapiten Nassan ise Cami için :

«...Cami, yalnız şiiri ve şairliği bakımından değil, belki ilmi faziletleri ve tahkik ehli olması bakımından da taşkın bir karihyaya ve engin bir bilgiye sahiptir.» sözlerini yazıyor.

Cami ve Nakşibendiyye Tarikatı

9. yüzyılın mezhep tarihi Şii'lerle sünî'lerin çarpışmalarından bahsediyor. Bu çarpışma, 9. yüzyılın sonlarında en şiddetli devresini bulmuştur. Ancak I. Şah İsmail'in zaferi ile şiiler sünnilere üstün gelebildiler. Timur'dan sonra gelenler, yani Şahruh, Mirza Ebü Said ve Sultan Hüseyin Baykara Nakşibendiyye şeyhlerine büyük bir değer ve saygı gösterdiler. Dünyadaki ve ahretteki insan saadetini hep bu şeyhlerin nefeslerinden beklediler. Cami genç yaşında iken bu Nakşibendiyye tarikatının büyükleri ile dost oldu. Cami, Cam şehrinde babasıyla birlikte Herat'a gelerek yerleştiği sırada Semerkand'lı hocadan ders almıştı. Delikanlılık devresinde ise, yani Şahruh zamanında, Herat ve Semerkand'a gitti. Sonra Semerkand'dan tekrar Herat'a döndü. Burada Alaeddin-i Ali Kuşi ile tanışarak bu sefer de ondan ders almaya başladı. Cami'nin, Nakşibendiyye tarikatı üzerinde ilk hocası Kaşgarlı Molla Sadüddin'dir. Sadüddin, Cami'nin değer ve kıymetini anlamış, ona kızını vermek suretiyle Cami'yi kendisine damad edinmişti. Cami'nin Ali Kuşçu'nun kızı ile evlenmesinden dört çocuğu dünyaya geldi. Bu çocuklardan birincisi bir gün yaşadıkdan sonra dünyaya gözlerini yumdu. Bu yüzden birinci çocuğa isim koymaya zaman kalmadı. İkinci çoc-

çuğu Safiyüddin Muhammed'dir. Bu çocuk da bir yaşına bastıktan sonra hayata veda etti. Baba, çok sevdiği ikinci oğlunun ölümüne günlerce göz yaş döküdü. Hocasının, oğlunun ölümü yüzünden husule gelen kederini gören öğrencilerinden Nizamettin Ali Şir Nevai onu teselli etmek için Farsça «siz sağ olun» manasına gelen dört kelimelik bir şiir yazdı. Bu şiir hem Cami'ye bir teselli hem de çocuğun ölümüne düşürülmüş bir tarihti. Cami'nin üçüncü oğlunun adı Ziyaeddin Yusuf'dur. 882 yılı şevval ayının 9 uncu çarşamba günü gece yarısından sonra dünyaya gelmiştir. Dördüncü oğlu Zahirüddin İsa ise 891 yılı muharrem ayının 5 inci perşembe günü öğle üzeri doğdu. Cami'nin Mevlana Muhammed isimli bir kardeşi de vardır. Mevlana Muhammed tarih ve müzik bilgilerine vakıf, zahiri bilgileri de çok iyi bilen bir adamdı.

Cami'nin kayınpederi Mevlana Sadüddin 850 yılında hayata gözlerini yumdu. Bu zatın ölümü üzerine Cami mürşitsiz kaldı. Kendisine yol gösterecek bir mürşit aramaya başladı. Nihayet Horasan ve Maverünnehir'de Nakşibendiyye tarikatının mürşidi olan Nasirüddin-i Übeydullah Ahrar'ı kendisine mürşit olarak seçti. Ona çalınca bağlandı. Cami, mürşidini görmek maksadıyla Herat'dan kalkarak Merv şehrine geldi. Orada Nasirüddin-i Übeydullah Ahrar'la görüştü. 870 yılında tekrar onu görmek üzere ikinci defa olarak Semerkand'a gitti. 884 yılında, mürşidi Nasirüddin-i Übeydullah Ahrar tarikatını yaymak üzere Faran ve Taşkent taraflarına bir seyyahat yapmıştı. Cami, mürşidini görmek üzere bu sefer de Faran ve Taşkent'e gitti. Orada onunla buluştu. Bu şeyhini üçüncü ziyareti idi. Şii mezhebinde olan Safeviler Cami'den bir türlü hoşlanmadılar ve onu her yerde kötilediler. Bir söylentiye göre 916 hicret yılında Şah İsmail, Özbek Han'ı Mehmet Şibek'i Merv'de öldürtmüş ve bütün Horasan ülkesi onun emri altına girmişti. Bu sırada Şah İsmail Herat'a da girmiş ve Cami'nin kitaplarını ele geçiren herkesten Cami'nin isminin ilk harfi olan (c)'nin orta sındaki noktayı kazıyarak bu noktayı üst

tarafa geçirmelerini ve bu suretle (Cami) adının (Hami) şekline sokulmasını rica etmişti. Bu suretle (Hami)'nin manası bir hakaret taşıyordu. Hami, çiy adam, ham adam, olgun olmayan adam, sahte adam demekti.

Cami'nin Eserleri

Cami'nin ilk edebi eserleri Mirza Ebül-kasım Babur'un saltanatı zamanına rastlar. Çünkü Şahrüh zamanında Cami, henüz Semerkant'da tahsilini yapmakta idi. Timur oğulları kurdukları müesseseler sayesinde İran'da güzel sanatları, zarif hünerleri en olgun bir mertebeye ulaştırdılar. Timur oğullarından bir çoğu aynı zamanda şairdi de... Meselâ Sultan Hüseyin Mirza, şiirleriyle tanınmıştı. Hatta Farsça ve Arabca şiirlerinde Cami'ye rekabet bile etmişti. Cami, Babur zamanında (Hilye-i Hîel) adlı eserini ve Ebu Said devrinde ise (Divan-ı Evvel) adlı ilk divanıyle tasavvufa ait bazı eserlerini verdi. Onun diğer telif eserleri Hüseyin Baykara zamanına rastlar. Kültürü çok seven, İslâm bilginlerini, İslâm'ın büyük seyyidlerini, zamanın ilim yüklü şahsiyetlerini ve ünlü şairlerini himayesine alan Hüseyin Baykara, Cami'ye de lâzım gelen değer ve önemi verdi. Cami, Hüseyin Baykara'nın o kadar çok sevdiği bir yakını oldu ki, zamanın devlet büyükleri sultanın hiddetine uğradıkları vakit araya şefaatçi olarak Cami'yi koymaya başladılar. Cami bütün dervişliğine rağmen, kendisine başvuranların isteklerini yerine getirir, sultandan şefaat talep ederek onları affettirirdi. Sık sık hiddetlenen ve bu sırada emirlerini, devlet büyüklerini fena halde hırpalayan Hüseyin Baykara'yı ancak Cami teskin eder ve bu suretle devlet büyüklerinin haksızlığa uğramalarının önüne geçerdi. Bu yüzden Cami her sahada sevilen ve sayılan bir insan olmuştu. Cami'nin şiirlerinde açık veya kinaye yoluyla çeşitli bilim konuları veya terimlerine işaret eden bir çok nüktelere rast gelinir. Bu nüktelerden onun derin ve geniş bilgisini anlamak kabildir. Onda şairlik kapasitesi pek üstündü. İçinde yaşadığı yüz yılda Farsça konu-

şan bütün İran, Hindistan ve Türkistan onun şiir alanında tek ve eşsiz bir üstad olduğunu kabul etmiş, Cami'ye «Hatemsuara» (şairlerin sonuncusu) lakabını vermişlerdi. 45 eseri tesbit edilen Cami'nin bu eserlerinden en meşhurları (Leyla ve Mecnun, Baharistan, Tuhfetül Ahrar, Münşeât, Selaman ve Absal, Yusuf ve Züleyha) adlı eserleridir.

Şahsiyeti ve Sanatı

Cami, çekingen ve ağır başlı idi. Gösteriş ve böbürlenmeyi sevmezdi. Din kurallarına boyun eğmekle beraber, Sofiye şeyhlerinin müritlerine telkin ettiği bütün ahlâki faziletleri nefsinde toplamıştı. Günlük işlerini bitirdikten ve yatsı namazını kıldıktan sonra bir saat cemaatla sohbet eder, cemaattan ayrıldıktan sonra da, Nakşibendiye tarikatı icaplarına uyarak bir saat kadar zikretmekle vakit geçirirdi. Herkesin huzurunda namazını oturur gibi, saygılı bir şekilde kılardı. Oturduğu zaman yüzü daima kibleye dönük otururdu. Çok defa kuru toprak üzerine otururdu. Sohbetlerinde garip bir özellik vardı. Onun meclislerinde bulunanlar gamlı ve kederli iseler hemen bu kederleri neş'eye çevrilirdi. İçlerinde bir ferahlık duyarlardı. Cami, mecliste, herkesten aşağı bir mevkiye, kapı dibinde, oturmayı tercih ederdi. Fazlasiyle çekingen ve alçak gönüllü idi. Sofrada, en fakir kimselerin yanına oturur, onlarla birlikte yemek yerdi. Sabahleyin, gün ışımadan, yataktan kalkardı. Sabaha kadar vakitini namaz ve mürakaba ile geçirirdi. Seher vakti yapılan ibadetin bütün gün devam ettiğine kaniydi. Dünya ihtiyaçlarından başka, fazla neyi kalmışsa, bütün mal ve mülkünü hep hayır işlerine sarfetti. Herat şehrinde bir medrese, Hiyaban kasabasında bir medrese ve tekke, Cami şehrinde ise bir cami yaptırdı. Mallarının çoğunu, kendi köyüne yakın bulunan Hiyaban medresesine vakfetti. Hayatı sade ve şatafatsızdı. Cömert, tok gözlü ve yüksek bir onur sahibi idi. Zayıflarından elinden tutar, yenilmişleri korur, zavallılara yardım elini uzatırdı. Başkalarına sevgi beslemeyi, nefsinden

fedakârlıklar yapmayı, kendi yanında çalışanlara yardım ve himaye kolunu uzatmayı vazife bilmmişti. Onda üstün bir sanat ve güzellik sevgisi hakimdi. Zarif ve nükteci bir zekâyâ, şen ve güleç bir tabiata sahipti. Horasan, Fars, Irak gibi yerlerde yetişmiş eski üstadların tarz ve üslubu ile gelişen şiir sanatı, onun ölümü ile birlikte değer ve önemini kaybetmişti. O şiir üstadlarını hep Sofiye büyükleri arasından seçti. Kemal Hucendi'nin üslubunu beğenmiş ve bu üslubu kendisine örnek edinmişti. Onun Mesnevi tarzında üstadları Hakim Nızamı ile Ebu Hüsrev Pehlevi'dir. Cami hayatı boyunca Şii'lerle anlaşamadı. O, taassubtan uzak bir Sünni, lâkin imamiye akidelerine meylenmiş hakiki bir Müslümandı. Bilgi ve taassub kademelerinde Şeyh Muhiddin-i Arabi'nin eserini ve üslubunu takip etmiştir. Bu yüzden Şeyh Ekber'le, öğrencilerinin eserlerini şerh etmeye çalışmıştır. Ona göre tasavvuf akidesi filozoflarla kelimcilerin prensiplerinden üstündür.

Cami'nin Ölümü

«Yazık ki bizden sonra daha çok güller açacak, taze baharlar fışkıracak, nice Haziranlar, Aralıklar, Nisanlar geçecek, fakat biz toprak ve çömlek olacağız.» Cami, bu rübaisini son demlerinde dilinden düşürmez olmuştu. Hastalığı başlamadan evvel evinden ayrıldı. İran'ın bazı şehir ve kasabalarını dolaştı. Bu arada kendine ait olan bir köye uğrayarak, mutadî hilafına orada istirahatata çekildi. Bu istirahatın uzadığını gören eş, dostları onu bir dervişle şehre davet ettiler. Cami dostlarına şu haberi yolladı :

«Şahit ol ki, bizim gönlümüzde artık hiç kimse ile ve hiç bir suretle ilgi kalmamıştır.»

Cami bu sözleriyle ölümünün yaklaştığını dostlarına bildirmek istemişti. Nihayet evine dönen Cami, bu dönüşten üç gün sonra hastalandı. Hastalığının 6 ncı gününe rastlayan bir cuma sabahı, yani muharrem ayının 18 ine rastlayan cuma sabahı ağzından ansızın «öyledir» kelimesi çıktı. Sanki

birisi kendisine bir şey sormuştu da O da «öyledir.» cevabını vermişti. Biraz sonra Cami namaz ehramını giyerek, ellerini göğsüne kavuşturdu. Evvela sesli olarak, Nakşî tarikatı adedince, «Yüzüm kibleye» duasıyla iki rıkat namaz kıldı. Birinci rikat da «Kâfirû» süresini, ikinci rıkat da ise «Fatiha» ve «İhlâs» sûrelerini okudu. Halinde ne bir dermansızlık ne de bir çöküntü mevcuttu. Biraz sonra, tam cuma namazı okunurken, ruhunu teslim etti. Kendisini seven Sultan Hüseyin Baykara ertesi gün Cami'nin ölümünü haber alarak evine koştu. Şehzadeler, vezirler, emirler ve bütün devlet büyükleri Cami'nin tabutu karşısında saf saf el bağladılar. Onu, büyük Nakşibendi velisi olan ve kayınpederi bulunan Sadüddin Kaşgarî'nin mezarı yanına gömdüler. Cenaze töreninden sonra öğrencisi olan Emir Ali Şîr Nevaî, hocasının mezarı üzerine yüksek bir türbe yaptırdı ve hafızlardan birini de bu türbeye memur olarak tayin etti.

— S O N —

Ö z l e m

İçime çöken sensizliğin acısı,
O öldüresi düşünce;
Buğulu gözlerimde biçimlenir
Her gece.

Tutsak eder beni özlemim,
Böylece gün ağarır.
Bir yaprak daha devrilir takvimde,
Ölesiye kölen olan ben
Artık ben değilim
Bu evrende.

Davut KAYAALP

Yeniden Yeşeriş

Necati İŞİMER

Genç adam, uzun yıllardan beri içini kurt gibi kemiren, duygulardan kurtulup bir an olsun huzura kavuşma ihtiyacını duyuyordu.

Yaşantısı boyunca kendini bu kadar heyecanlı hissetmemişti. Her nedense kendini o an, yaşayan bir ölüden farksız görüyordu. Mutluluk içersinde sürdürdüğü yaşam dolu dünyasının yok oluşu, onu perişan ediyordu.

Bilhassa umutsuzluk içinde, ölümlü burun buruna olduğu sıralarda elinden tutup bugünkü aşamaya getirmiş olan kayınpederine karşı içtenlikli sevgi ve saygısı sonsuzdu. Hayatın sillesine uğramış, her saniye ölümlü mücadele halinde olduğu kâbuslu günleri dün gibi hatırlıyordu. Bundan böyle bugünkü mutlu hayatından dolayı «TANRI'ya» şükrediyordu.

Bugün tanınmış büyük bir fabrikanın mes'ul yönetmeni idi. Emrinde çalışan yüzlerce vatandaşın kendisine karşı besledikleri saygı ve hörmetleri sonsuzdu. Onlara her yönden şahsi olanakları ile yardımcı olmayı amaç edinmişti. Bugünkü yaşantısından memnun olmasına rağmen, iç dünyasını yaşanmaz hale getirip ve damla-damla öldüren zehiri içinden boşaltmanın gerekli olduğuna inanıyordu. Uzun zamandan beri kayınpederine içindeki bu gizli derdi açma olanağını bulamamıştı.

İşte bugün özlemini çektiği en uygun saat gelip çatmıştı. Fakat nasıl ve ne şekilde davranacağına bir türlü karar veremiyordu. Kayınpederi bir zamanlar bu büyük fabrikanın gerçek sahibi ve yöneticisi idi. Yaşantısı boyunca güvenip inandığı tek ideal insan damadı olmuştu. Kendi yakınlarına dahi bu derece güvenememişti. Her olasılıkla hayret ve şaşkınlığını bütün olanaklarını kullanarak gizlemeye çalışıyordu.

Arka arkaya sigarasını tütürüp, ne yaptığını bilmeyen bilinçsiz davranışları ile, farkında olmadan dikkati çekiyordu. Büyük bir sabırla neticeyi beklemeye çalıştı. Nihayet

genç adam cebinden çıkarmış olduğu mavi çizgili beyaz mendili ile saçlarının dibinden sızıp yüzünün her tarafında beliren ter tane-ciklerini silip, bir iki yutkundan sonra, soğukkanlılığını muhafazaya çalışarak sakin bir davranışla konuştu:

— Nereden ve nasıl başlayacağımı bir türlü kestiremiyorum. Evet... Uzun yıllardan beri size anlatma arzusunu hissediyordum. «Kısa fasıllarla duraklamalardan sonra» daha doğrusu buna bir açıklama desek daha iyi olur knınsındayım. Yanlış sizden dileğim, bütün konuşmalarımızın aramızda kalmasıdır. «Kayınpeder ciddi bir davranışla»:

— Oğlum bana her yönden güvenebilirsiniz. «Genç adamın içinde bir anda ümit belirmişti.» Bu beklenmedik samimi atmosferin vermiş olduğu güven duygusu ile konuşmasına devam ederek:

— İtimat ediniz! Bugüne dek büyük bir sabır ve gizlilikle hiçbir kimseye açıklamadığım çok gerilerde kalmış yaşantımın öyküsünü anlatmaya çalışacağım. Bu öykümü açıklamakla içimdeki korkunç fırtınanın bir an olsun dineceğine inanıyorum, dedi.

— Bana olan şımimi güven ve itimatınıza teşekkür ederim. «Genç adam için büyük bir sürpriz teşkil eden, bu sınırsız havanın vermiş olduğu cesaretle konuşmasına devam etti:

—Bugüne dek sizin itimat ve ilginize sığınmış olup, ondört yıldır öz evladınız gibi başınıza bastınız. Çok sevdiğiniz damadınızın gerçek kişiliğini tanıdığınız an, duyacağınız nefret ve şaşkınlığı şimdiden hissedebilir gibiyim. Bugün yüzlerce şahsın yaşantılarını sürdürdüğü fabrikanızın samimi ilginiz sayesinde yönetmenliğini yapmaktayım. Sizlerle tanışıp dost olduğum güne kadar memleketin bir numaralı hırsız idim. Sizin anlayacağınız gayet ustalıklı bir iz bırakmadan yıllarca soygunculukla geçimimi sağlıyordum. Çok kez bu yüzden hapisanelerin karanlık odala-

rında sefalet içersinde yaşadığım acı bir gerçektir. Uzun yıllar devlete hizmet edip, sayısız talebeler yetiştiren ve saygı ile anılan bir ortaokul öğretmeninin tek oğlu idim. Ve çok seviliyordum. Orta halli olmakla beraber, dürüstçe bir yaşamı vardı. Elimde olmayan nedenlerle bir hayli zengin şımarık mahalle arkadaşlarıma ayak uydurma hevesine kapılmıştım. Nasıl bu duruma düşmüştüm, bunu bende bilmiyordum. En basit çıkarları için her türlü kötülüğü yapmaktan çekinmeyen toplumun içine itilmişim. Sizin anlayacağınız ailem ve yakın dostların tarafından tamamiyle terkedilmişim. Hattâ benim kişiliğimden bile utanç duyuyorlardı. Gerçekten ailemin bu davranışının, yaşantım üzerinde yıkıcı etkileri olmuştu. Anladığınız gibi her geçen gün benim aleyhime çalışıyordu. Korkunç bataklığa saplanmış bir türlü kendimi kurtarma olanağını bulamıyordum. Gerci içinde yaşadığım hayat, manasız olmakla beraber yaşam mücadelemde çaba göstermem gerekiyordu.

Hayatımı normal şartlar altında sürdürmek çabasını gösterdim ise de, başarılı olmadım. Yaşantımın akışı âdeta kaderimin bir çizgisi idi.

«Genç adamın ilginç açıklaması karşısında fazlasıyla şaşırılmış olan kayınpeder, şaşkınlığını gizlemeye çalışıyordu. İnsan üstü güç ve sabırla renk vermeye çalışarak, cebinden çıkarmış olduğu filtrelü sigarasını damadına uzatır. Kısa bir sigara içiminden sonra sakin görünmeye çalışarak, damadının konuşmasını sabırla dinlemeye koyulur.»

— Evet ne diyordum?.. Suçlu olup, karanlıklara terkedilmişim. Daha açık bir deyimle zabıta tarafından her an aranan çekilmez bir belâ olmuşum. Böyle bir açıklama karşısında duymuş olduğunuz derin üzüntüyü anlıyorum.

Göstermiş olduğunuz anlayış ve olgunluktan dolayı bilhassa takdirlerimi ifade etmek isterim. «Genç adam cebinden çıkarmış olduğu mendille yüzünden boynuna doğru sızarak sıcak terleri sildikten sonra, aynı soğukkanlılıkla konuşmasına devam eder.»

— Esasen oluşumun ilgi çekici tarafı da şurası, şöyleki, Uzun yıllardan beri büyük bir alışkanlık haline alan, Uzun Ali'nin Kahvesinde oturur yapacağım soygun plânlarını hazırladım

«Genç adamın kayınpederi, içinde bulunduğu gergin havanın vermiş olduğu bunalımın etkisi ile aniden sinirlenir ve sert bir çıkışla».

— Asıl ifade edeceğimi bilmiyorum... Gerçekten beni şaşırttınız. Lütfen bağışlayın! «Genç adam çok sevdiği kayınpederinin üzerinde iyi bir etki bırakmadığını çok iyi biliyordu. Bu nedenle gergin havayı biraz olsun yumuşatabilmek amacıyla sakin bir hâl takınarak».

— Size hak vermemek mümkün mü? Yerinizde her kim olsaydı aynı tepkiyi gösterirdi. Bu yönden size teşekkürü borç bilirim. Zaten sizleri ilk gördüğüm an, kanım kaynamış içtenlikle ısınmışım. Kendi kendine içinden «Allah'ım, böyle bir kayınpederim olmasını ne kadar arzu ederdim» Dediğimi çok iyi hatırlıyorum. Gerçekten haklıymış, dedi. «Genç adamın gönül alıcı konuşmaları bir nebze olsun gergin havayı yumuşatabilmişti. Kayınpederin yaşı bir hayli ilerlemiş olmasına rağmen dinç, yakışıklı görünümü yanında son derece sevimli, iyimser mizaçlı bir insandı. İşte bunun etkisiyle şefkat dolu gözlerini genç adamın üzerine çevirerek nazik bir tavırla:

— Oğlum şahsıma göstermiş olduğun güven duygusundan dolayı beni çok memnun ettin. Bunun her zaman böyle olmasını isterim. Gerçekten çok ilginç bir konu. Devam edin lütfen!, dedi.

— Çok teşekkür ederim. Eğer baria o zaman bir fazilet örneği olan samimi ilginizi esirgemiş olsaydınız, bugün kimbilir hangi hapisanenin karanlık odalarında cürüyüp gidecektim. Erdemliğin bir vecibesi olan bu gerçeği bir insan nasıl görmemezlikten gelebilir ki? Neticeyi gerçekten çok merak ediyorum. «Arka arkaya içmiş olduğu sigarasının dumanını daireler şeklinde savurduktan sonra sakin bir sesle:»

— Evet, fırtınalı soğuk bir kış günü idi. Bizim meşhur Uzun Ali'nin kahvesi adeta benim karargâhımdı. Biraz evvel ifade ettiğim gibi, bütün soygun plânlarımı orada hazırlar ve teşebbüse oradan geçerdim. Nihayet soygun plânımı kararlaştırdıktan sonra, şahane evinizi soymakla son defa şansımı denemiş olacaktım. Uygulama satını büyük bir heyecanla bekliyordum. İkinci çayımı henüz bitirmiştimki, bir hayli eski olan duvar saati kuv-

vetli olarak tokmağını vurarak vaktin geldiğini hatırlatıyordu. İşin garip tarafı da benim bu işlerle meşgul olduğumu Allah'tan başka kimse bilmiyordu. Çünkü hiç kimseye tam manasile güvenemiyordum.

Mümkün olduğu kadar temiz giyinip, kibar davranışım çevremi itimadını kazanmama etken olmuştu. Gerçek olan bir husus varsa, oda yoksul şahısların canını yakmayışımdır. Bu bakımdan vicdananen müsterihimdir. Bilhassa müşkül durumda olanlara şahsi olanaklarımla yardımda bulunurdum. Benim en büyük amacım, birgün bu kirli işlere son verip namuslu insanların arasına karışmamdı. Bu nedenle plânladığım bu soygun olayı benim son soygunum olacaktı. İşte o akşam her nedense içimi kapsayan garip bir his bu soygunu uygulamama mani olmaya çalışıyordu. Fakat mevcut paramı son kurusuna kadar harcamış olmam beni elimde olmayan nedenlerle bu kirli işlere itiyordu. Örneğin: Oturduğum evin kirasını, alış veriş yapmış olduğum dükkân ve mağazalara borçlarımı ödemez hale gelmişim.

Uzun incelemelerden sonra sizin uzun bir geziye çıktığınızı öğrendim. Benim için bu en mükemmel bir vurgun olacaktı. Böyle bir fırsatın kolay kolay ele geçmeyeceğine kuvvetle inanıyordum. Nihayet ani bir kararla kendimi süratle kahveden dışarı attım. Hava oldukça soğuk olup, hafiften kar yağmaya başlamıştı. Bir hayli eskimeye yüz tutmuş olan pardesümün yakasını boynuma dolayıp adımlarımı yavaşlatıp, sigaramın dumanlarını savura savura soyacağım eve doğru ilerlemeye başladım.

İçimde tarifi imkânsız bir heyecan, korku baştan başa içimi sarmıştı. Sanki başaramayacak, yakayı ele verecekmişim gibi garip bir duygunun etkisi altındaydım. Acemi soyguncular gibi vücudumun her tarafı tir-tir titriyordu. Adeta ayaklarımın dolaştığını, başımın dönüp gözlerimin karardığını hisseder gibi idim. Bugüne dek hiç böyle olmamıştım. Sanki uykuda dolaşan bir insandım. Kolumdaki saate baktığımda çoktan onikiyi geçmiş, ne-redeyse saat bir'e geliyordu. Ani bir çeviklik-

le toparlayıp evin önüne yaklaştığım bir sırada mahalle bekçisinin acı düdüğü kulaklarımda çınlayıp bir anda teşebbüsümü firenlemiş olup, içimde pişmanlık duygusu yaratmıştı. Derin bir sessizlik içinde çevremi inceden inceye izlemeye koyuldum. Karın şiddetli yağışından bekçinin ne tarafa gittiği pek fark edilmiyordu. Ne tesadüf ki, ortalıkta benden başka hiç kimse yoktu. Herkes işiğini söndürmüş, derin tatlı kış uydusuna dalmışlardı. Daha açık bir deyimle, günün yorgunluğunu kış uykusu ile gidermeye çalışıyorlardı. Ben ise kötü duygular içinde, karşı tarafın ıstırabını içimde hissetmeden, kirli amacımı uygulamaya çabalıyordum.

Artık ok yayından fırlamış, durdurmaya olanak yoktu. Bundan böyle kararım kesindi. Nihayet ani bir kararla elimde bulunan maymuncuklarla zorluk çekmeden kolaylıkla kapıyı açma olanağını buldum. Belki bu yaşantımın en son kozu olacaktı. İstemeyerek bu iğrenç kararı vermişim. Azami dikkat ve itina ile ilk işim elektrik düğmesini çevirmek oldu. Evin içinde derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. Her ne kadar ev'in içinde kimsenin olmadığı bir gerçek ise de yine de beklenmedik bir sürprizle karşılaşmam mümkündü.

Ne olursa olsun tedbiri elden bırakmamak gerekiyordu. Her şey başlı başına birer kıymetti. Bilhassa yağlı boya portre ve peyzajlar sanat değeri olan eserlerdi. İşte bu nedenlerle işe nereden ve nasıl başlayacağımı adeta şaşırılmışım. Evin şahane dekorlarını hayranlıkla izlediğim bir sırada, oda kapısının üzerinde altın varakla yazılmış etkili vecizelere gözüm ilişti. Abartmadan büyük bir zevkle okuyarak, adeta kendimden geçtiğimi ifade edebilirim. Nasıl oldu bilmiyorum... Aniden bambaşka bir insan oluvermişim. Zaman su gibi akıp gidiyordu. Beni bir hayli etkileyen birer şahaser olan yazıları okumak benim için büyük bir zevk olmuştu. Beni kendine bağlayan vecizeler bir an içinde geçmişin derinliklerine sürükleyip, babamın küçükken bana önerdiği nasihatları hatırlar gibi olmuşum. Müsadenizle üzerimde derin izlenimler yaratan vecizeleri iletmeye çalışayım.

(Arkası gelecek sayıda)